

HERMANN RÓBERT

Heinrich Hentzi, a budavári Leonidász

A svájci származású, debreceni születésű Heinrich Hentzi von Arthurum vezérőrnagy 1848–1849-es magyarországi pályafutása – ha hihetünk a szakirodalomnak – alapvetően kudarc volt: a gondjára bízott egyik erődöt, Péterváradot sikertelenül próbálta a szerb felkelők kezére játszani; a másikat, az erődnek csak nagy jóindulattal nevezhető Buda várát pedig minden kitarása és hősiessége ellenére sem tudta megvédeni Görgei hadseregével szemben.

Svájci származás, debreceni születés¹

Heinrich Hentzi von Arthurum egy svájci eredetű család sarjaként 1785. október 24-én született Debrecenben. Nagyapja, Samuel Hentzi Bernben 1740-ben összeesküvést szőtt a városi tanács ellen, amiért száműzték, de rövidesen visszatérhetett. Miután azonban újabb összeesküvésbe keveredett, 1749-ben halálra ítélték és kivégezték, családját pedig száműzték. Özvegye, Josephine Korbisch bárónő és gyermekei ezek után a Habsburg Birodalom területén telepedtek le. Apja, Ludwig Hentzi cs. kir. szolgálatba lépett, s az 1. dragonyos ezred ezredesként fejezte be katonai pályáját. Házasságából két fiú született.

Ludwig a császári-királyi hadseregben szolgált, majd nyugállományú századosként az erdélyi Tordán telepedett le. Ő is magyar nőt vett feleségül, Torda város egykori híres főhadnagyának, Osztrovich Józsefnek a lányát, s Orbán Balázs szerint „Tordára telepedvén, testestől-lelkestől derék magyar emberré vált”. 1848 novemberétől a város térparancsnoka volt, s személyes fellépésével több ízben is megmentette a várost a román felkelőcsapatok pusztításaitól. Orbán szerint „Tordán még most is áldva említik mint Torda egyik legnagyobb jóltevőjének nevét”.²

Heinrich 1804-ben került hadapródként a cs. kir. mérnökkarba. 1804. szeptember 1-jétől 1805. augusztus 31-ig a bécsi mérnökkari akadémián tanult Bourgois tábornok parancsnoksága alatt. 1805. szeptember 1-jén nevezték ki főhadnaggyá, s 1806. július 31-éig a morvaországi Olmützben szolgált Ocrini tábornok alatt. Itt az erőd franciák általi körülzárása alkalmával visszaszerzett egy a franciák által elfoglalt élelmiszerszállítmányt. Innen

---

¹ Hentzi életére lásd: [Zeerleder, Bernhard:] *Erinnerung an zwei Berner, die k. k. Generale Franz Wuyß und Heinrich Hentzy*. Frauenfeld, 1850.; Schweigerd, C. A.: *Oesterreichs Helden und Heerführer von Maximilian I. bis auf die neueste Zeit in Biografien und Charakterskizzen*. 3. köt. Wien, 1854. 1456–1463.; Hirtenfeld, Josef: *Der Militär-Maria-Theresien-Orden und seine Mitglieder*. Wien, 1857. 2. k. 1677–1681.; Reiner Bertalan: *Hentziről*. In: *Magyar kultur-képek*. Budapest, 1891. 111–136.; Supka Géza: *1848–1849. A szöveget gondozta, a jegyzeteket és az utószót írta Fábri Anna*. Budapest, 1985. 386–396.

² Orbán Balázs: *Torda város és környéke*. Sajtó alá rendezte Katona Tamás. 1. k. Budapest, 1986. 406., 409–411.

Prágába került, ahol összesen egy hónapot töltött, parancsnoka Szereday tábornok volt. Ezt követően a birodalom egyik legfontosabb erődjébe, a csehországi Theresienstadtba helyezték át 1806. szeptember 1-jén, s 1808. május 31-éig itt kamatoztatta képességeit. Innen került első magyarországi állomáshelyére, Komáromba az ottani erődépítészethez, ahol Chasteller és Dedovich tábornokok alatt szolgált 1813. november 30-ig, s részt vett a komáromi erőd kiépítésében.³ Közben 1809. március 1-jén alszázadossá (*Kapitänlieutenant*) léptették elő. Az 1809. évi hadjáratban a Csallóközben néhány kisebb vállalkozásban vett részt a franciák ellen.

1813. december 1. és 1814. augusztus 31. között Wimpffen altábornagy parancsnoksága alatt a cs. kir. hadsereg vezérkarába beosztva szolgált a franciák elleni hadjáratokban. Auxonne blokádja alkalmával Pontarlier-nál hidat vert a Saone-on. (Ezért a vezénylő tábornok, Hessen Homburg herceg külön megdicsérte.) Részt vett a déli hadsereg Saint George, Lyon és Voreppe mellett vívott ütközeteiben, s az utóbbi alkalommal a hegyeken át Grenoble-ig vezette a rábizott hadoszlopot, amellyel körülvette a várost, miután a francia őrszemeket visszaűzte, s két ágyút is elfoglalt tőlük. Haditetteiért Wimpffen altábornagy kiüntetésére terjesztette fel.

1814. szeptember 1-je és október 31-je között ismét Komáromban tevékenykedett, Weisskirch alezredes parancsnoksága alatt. Innen november 1-jén a tiroli Innsbruckba helyezték át, ahol 1815. február végéig szolgált Hackher alezredes alatt, majd 1815. március 1. és 1816. február vége között ideiglenes kerületi mérnökkari igazgatóként bizonyította önállóságát. Közben 1815. július 10-én (fő)századossá léptették elő. Innsbruckból Hackher magával vitte Olmützbe, ahol 1816. március 1-je és november 30-a között állomásozott. Innen visszakerült Komáromba Neuhauser alezredes parancsnoksága alá 1816. december 1-jén, s 1817. július 31-éig szolgált a „szűz várban”. Előljárói elégedettek lehettek tevékenységével, mert 1817. augusztus 1-jén ideiglenes kerületi és helyi mérnökkari igazgatóként áthelyezték a Magyar Királyság másik fontos erődítményébe, Péterváradra, s 1819. július 31-ig töltötte be e posztot. Alighanem jól, mert 1819. augusztus 1-jétől immáron tényleges helyi mérnökkari igazgató volt Dedovich altábornagy parancsnoksága alatt, s e beosztást is két éven át, 1821. július 31-éig töltötte be.

Pályafutásának további időszaka nehezebben követhető, mert 1847-ben kiállított előmeneteli jegyzéke (*Conduite-Liste*) vonatkozó része hiányzik. 1828. július 5-én lett őrnagy, 1834. június 23-án alezredes, 1841. március 19-én pedig ezredes. Közben szolgált Károlyvárosban, Wadowicén, Eszéken és Temesváron. Lombardiában (Mantovában) a Pietol erőd építésével és az erődöt a Pó és Mincio áradásaitól biztosító építkezésekkel foglalkozott. 1842. október 15-én helyezték át az árkászkarhoz, s nevezték ki annak főnökévé. Innen 1845. október 15-én került át az aknászkarhoz. 1844. július 17-én negyvenéves kiváló szolgálata elismeréséül „von Arthum” előnévvel osztrák nemesi rangot kapott. 1848-ban Krakkóban volt három hónapig dandárparancsnok Franz Schlik altábornagy, a város katonai kormányzója alatt. (E minőségében talán már részt vett az április 26-i krakkói forradalom leverésében is.) Közben 1848. május 6-án, miután Theodor Baillet de Latour tábornagyszernagy hadügyminiszter lett az osztrák kormányban, egy másik mérnökkari tábornokot pedig nyugalmaztak, s ezáltal a mérnökkarban szolgáló tábornokok száma kettőre csök-

---

³ Az erőd kiépítésére lásd: Csikány Tamás: *Komárom, a szűz vár, 1809*. Budapest, 2012., Hentzire lásd: 34.

cent, az osztrák minisztertanács javasolta az uralkodónak Hentzi vezérőrnagyi előléptetését, amit Ferdinánd császár és király május 9-én jóvá is hagyott.⁴

Hentzi felesége a magyar nemesi családból származó Bertalan Eleonóra, Komárom város főorvosának leánya volt. Házasságukból két gyermek született; a fiú maga is a cs. kir. hadseregbe lépett, s 1847-ben a mérnökkarban szolgált főhadnagyként. Lánya Mollináry Emil 45. gyalogezred szíveséhez ment feleségül. Hentzi pályafutásáról, vagyoni helyzetéről, képességeiről, tudásáról, valamint egyéni tulajdonságairól abból az 1847. október 31-én Brünnben kiállított viseleti jegyzékből tájékozódhatunk, amelyhez hasonlóan minden évben minden cs. kir. tisztról kiállítottak. Eszerint rendelkezik saját vagyonnal, valamint 7000 forint értékű házassági kaucióval 5%-os értékpapírokban, évenkénti kötelezettsége 350 forint, s a kamatok a feleségét illetik.

Korábbi előmeneteli jegyzékei szerint különleges tevékenysége és sok tapasztalata folytán nagyobb erődítési munkálatok vezetésében kiváló szolgálatokat nyújthat, azonban erődítési tervei és előterjesztései nélkülözik a szükséges tudományosságot, ezért alapos átvizsgálást igényelnek. Az aknászkar parancsnokaként szigorúan ügyel a rendre és a fegyelemre. Emellett komoly tevékenységet fejt ki a legénység kiképzésében, valamint a rend és a fegyelem fenntartásában, azonban elméleti kiképzésükhöz hiányzik a türelme és a rendszeres eljárás, a gyakorlati kiképzéshez az ezen szakban (tudniillik az aknászatban) nélkülözhetetlen tökéletes gyakorlati ismeretek és tapasztalatok. Az egyéb szolgálati ágak tekintetében eléggé ismeri a gyalogsági szolgálatot, s a hadjáratoknak és olvasmányainak köszönhetően általában a hadvezetés tudományát. Földrajzi ismeretei kiterjednek a birodalom egészére (kivéve Dalmáciát), valamint Németország és Franciaország egy részére. Németül, magyarul, olaszul és franciául beszél, s némi erdészeti ismerettel rendelkezik. Egészségi állapota jó és kitartó; nem egészen nyílt és egyenes természet, kedélyállapota változó és hangulatától függő, becsvágyó, hirtelen, és nem mentes a szenvedélyességtől. Képességei jók, a polgári személyekkel szemben nem eléggé előzékeny. A katonai testületben hajlamos a szigorúságra, s nemigen kedvelt. Alárendeltjeitől gyakran többet követel, mint amire képesek, s nem elég jóindulatúan gondoskodik róluk. Sok igyekezetet mutat, fáradhatatlan, különösen akkor, ha ezzel észrevéteheti magát. Jó gazda, nem iszákos, nem úz szerencsejátékot, nem adósságszinál. Noha nem civakodó, de nem is békés természetű. Többször figyelmeztették, hogy mutasson több nyugalmat és pártatlanságot. Egyébként a szolgálatban lendületesen tevékeny, de kevés tekintettel van alárendeltjei teljesítőképességére. A felszerelésben előírás szerinti, az előléptetésnél soha nem mellőzték. A „megérdemli-e az előmenetelt?” kérdésre a minősítést aláíró Martony Károly altábornagy azt írta, hogy „a hadseregvezetési rangjában” (*„In seinem Armee-Obersten Range”*) – azaz nem érezte alkalmasnak Hentzit a tábornoki előléptetésre. A minősítést felterjesztő Latour tábornagy, a cs. kir. mérnökkar főnöke azonban a megjegyzés rovatban kifejtette, hogy Hentzi nagy lendülete és tettereje miatt megérdemli a vezérőrnagyi előléptetést, s a magasabb tevékenységi kört a mérnökkarban. Ezzel János főherceg, a cs. kir. mérnökkar főigazgatója is egyetértett.⁵

Mint látható, Hentzi végigszolgált a Habsburg Birodalom egész területét, s kiváló magyarországi helyismerettel rendelkezett. Arad és Gyulafehérvár kivételével valamennyi jelentős magyarországi erődítményben szolgált, részt vett Komárom kiépítésében, s négy éven át volt ideiglenes, majd tényleges helyi mérnökkari igazgató Péterváradon. Magyaror-

⁴ *Die Protokolle des österreichischen Ministerrates 1848–1867. I. Abteilung. Die Ministerien des Revolutionsjahres 1848. 20. März 1848 – 21. November 1848.* Bearbeitet und eingeleitet von Thomas Kletečka. Wien, 1996. 167.

⁵ Kriegsarchiv, Wien, Qualifications-Listen. Név szerint.

szági kapcsolatairól keveset tudunk. 1833 szeptemberében, amikor Temesváron szolgált, ott volt megfigyelőként Széchenyi mellett, amikor a gróf az Al-Duna szabályozási munkálataival foglalatoskodott. 1835. január 30-án egy előterjesztésben – immáron alezredesként – „gyermetegnek” minősítette Széchenyi tervét, amely csupán a magyar nimbust szolgálja, s az a célja, hogy a kormánnyal dacoskodjon. Ugyanakkor elismerte, hogy az útvonal jó, „ha gazdaságosan és ésszerűen építik ki”.⁶ Kimondottan barátságatlanul nyilatkozott tehát a gróf tervéről, s láthatólag politikai jellegű fenntartásai is voltak vele szemben.

1891-ben jelent meg Reiner Bertalan Hentziről írott jellemrajza, amelynek adatait a szerző olyan személyektől szerezte, akik személyesen ismerték Hentzit. Köztük volt többek között Blazsovits Károly egykori honvéd őrnagy, majd alezredes is, aki 1848-ban egy ideig Péterváradon, majd Hrabovszky János altábornagy budai főhadparancsnok mellett a fővárosban szolgált. (Hentzivel Budán találkozhatott.)⁷ Reiner szerint Hentzit Temesvárott kimondottan szerették, mert az ő mérnöki munkásságának köszönhetően épült meg az úgynevezett *Gesundheitsgraben*, amely a várban lévő szennyvizet a Béga folyó egyik holtágába vezette, s ez jelentősen javította a város egészségi viszonyait. Amikor az 1840-es években, immáron az árkászkar főnökeként Bruck an der Leithában tartották a műszaki csapatok tavaszi gyakorlatait, Hentzi gyakran bejárt Bécsbe, „sokat és előszeretettel társalkodott a fiatal tisztek körében, és őt, mivel amikor csak tehetett, magyarul beszélt, telivér magyarnak tekintették, annál is inkább, mert neje, született Bertalan, a komáromi városi fizikusnak [főorvosnak] leánya lévén, egy magyar nemesi családhoz tartozott”. Hentzi „jó pajtás hírében állott; megnyerő, mulattató képessége, udvarias lénye, beszédének folyása sok barátot szereztek meg számára”. Reiner szerint közéjük tartozott Mészáros Lázár, a későbbi hadügyminiszter, illetve Vukovics Sebő, a későbbi bánági kormánybiztos, majd a Szemere-kormány igazságügyi minisztere, akivel még Temesvárról ismerték egymást. Reiner szerint Hentzi és Mészáros a hadsereg legműveltebb katonái közé tartoztak, s jobban vonzotta őket „a tanulószoba néma csendje a harcmezőnél, melyre a háború véres kockái perdültek alá”.⁸

A két jellemzés eléggé eltér egymástól. A történész természetesen inkább hajlamos hinni az egykorú hivatalos minősítésnek, mint a némileg mentegető-megszéplítő, másodharmadkézi információkon alapuló leírásnak. A helyzet azonban korántsem ennyire egyszerű, amint látni fogjuk, s a „Hentzi-ügy” feltárása még tartogathat meglepetéseket. Hozzáteendő, hogy Vukovics emlékirataiban csupán egy-két helyen említi Hentzit, de viszonyuk ennek alapján nem tűnik különösebben barátinak.⁹ Ugyanezt mondhatjuk el Mészáros Lázár memoárjairól is. Noha a hadügyminiszter nem annyira ellenséges Hentzivel, mint kortársai többsége, az emlékiratokban nyoma nincs az állítólagos barátságának.¹⁰ Ugyanakkor Hentzi egy 1848. október 14-én az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz intézett levelében hivatkozott Mészároshoz fűződő barátságára.¹¹

⁶ *Gróf Széchenyi István naplói*. Szerkesztette és bevezetéssel ellátta Vizsota Gyula. Negyedik kötet. (1830–1836). Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. *Gróf Széchenyi István összes munkái* 13. k. Budapest, 1934. 416., 422., 459.

⁷ Reiner: *Hentziről*, 112., 126–127.

⁸ Reiner: *Hentziről*, 116., 118–119.

⁹ *Vukovics Sebő emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből*. S. a. r. Besseney Ferenc. Budapest, 1894. 351.

¹⁰ *Mészáros Lázár emlékiratai*. Az eredeti kéziratokból közrebocsátja Szokoly Viktor. Pest, 1866. 1. köt. 162–163., 2. köt. 208.

¹¹ Magyar fordításban közli Tábori Kornél: *Titkosrendőrség és kamarilla. Akták – adatok a bécsi titkos udvari és rendőrségi levéltárból*. Bevezetőjét írta Marczali Henrik. Budapest, 1921. 119.

Véletlenségből várparancsnok

Hentzit a cs. kir. hadügyminisztérium 1848. július 22-én kelt rendeletében Krakkóból Brassóba helyezték át dandárparancsnoknak. (Erdélyben tudomásunk szerint korábban nem szolgált.) Állomáshelye felé tartva útközben, a Duklai-hágón áthaladva azonban újabb utasítást kapott: menjen Péterváradra, s vegye át az ottani várparancsnokságot. Pétervárad parancsnokává korábban, június 13-án az uralkodó Kőszegi Martony Károly vezérőrnagyot nevezte ki (ő írta Hentziről 1847-ben az előbb idézett, nem túl hízelgő jellemzést). Martony azonban röviddel ezt követően, éppen amikor új állomáshelyére indulóban volt, meghalt. Mivel a kinevezés a magyar kormány kimondott kívánságára történt, s miután a magyarországi beosztásokat a cs. kir. hadügyminisztérium csak a magyar kormánnyal egyeztetve tölthette be, feltételezhető, hogy Hentzi kinevezése nem volt ellenére a magyar kormánynak sem, sőt Reiner szerint maga Mészáros Lázár hadügyminiszter kezdeményezte.¹² Ennek azonban Mészáros emlékiratában semmi nyomát nem találjuk.

Hentzi állítólag három feltételt szabott a kinevezés elfogadása fejében: 1.) nem kell esküt tennie a magyar alkotmányra; 2.) megmarad brassói dandárparancsnoki állása, fenntartja rangját és előléptetésre való jogát; 3.) nem kell volt bajtársai ellen harcolnia. A három feltétel közül az első önmagában elég pimasz volt, a harmadik pedig emellett még lehetetlen is, hiszen a délvidéki szerb felkelők katonailag legértékesebb elemét a fellázadt cs. kir. határhozredek alkották. Az osztrák kormány továbbította e feltételeket a magyar kormánynak, amely augusztus 17-én Nagyszombatra küldte a választ azzal, hogy jöjjön Budapestre, ahol megtárgyalják kívánságait.¹³

Hentzi ezt követően augusztus 19–23-a körül néhány napot Bécsben töltött, majd Budapestre utazott.¹⁴ Itt, későbbi álltása szerint, ekkor már nem akartak tudni péterváradi kinevezéséről, hanem Batthyány Lajos miniszterelnök, Kossuth Lajos pénzügyminiszter, Szemere Bertalan belügyminiszter, de még István nádor is arra próbálták meg rávenni, hogy vegye át a délvidéki magyar hadsereg vezérkari főnöki tisztét Verbászon. Hentzi tizenkét napig ellenállt a kérésnek, mondván, hogy őt az uralkodó Pétervárad várparancsnokságával bízta meg. Állítása szerint már a kinevezési okmányai is készen voltak, sőt Kossuth ellenkezésének legyőzése végett pénzt is ajánlott neki.

Mészáros Lázár hadügyminiszter ekkor már a délvidéki hadsereghez távozott, hogy tájékozódjon a helyzetről. Itt azonban kiderült, hogy ideiglenesen át kell vennie a fővezérséget a Szenttamás második, augusztus 19-i ostroma alkalmával alaposan leszerepelt Philipp Bechtold altábornagytól. Hentzi megkínálása a vezérkari főnökséggel – ha megtörtént egyáltalán – nyilván a vezéri válság rendezését is célozta volna, hiszen egy jó vezérkari főnök egy közepes hadvezért is képes sikeressé tenni. Önmagában ez is mutatja, hogy a magyar kormányzat milyen kényszerhelyzetben volt, hiszen egy frissen előléptetett, komolyabb háborús tapasztalattal, illetve nagyobb egységek irányításának gyakorlatával nem rendelkező vezérőrnagy is szóba jött az egyik legfontosabb harctéri beosztás betöltésékor. Némi kételyt csak az ébreszt ezzel kapcsolatban, hogy az ajánlatnak Hentzi 1849. január 8-án Windisch-Grätzhez intézett igazoló jelentésén kívül sehol nincs nyoma. Pontosabban Hentzi a szeptember 23-án a cs. kir. hadügyminisztériumhoz intézett jelentésében utal ar-

¹² Reiner: *Hentziről*, 118.

¹³ Hentzi – cs. kir. hadsereg főparancsnoksága, Buda, 1849. jan. 8. Österreichische Nationalbibliothek, Wien. (ÖNB) Handschriftensammlung (HSS) Series nova 358. Zur Geschichte der Jahre 1848 & 1849. Briefe und Aktenstücke aus der von Lacroix'schen Autographen-Sammlung. (Lacroix-gyűjt.) Band 2. 119–121. f. Magyar fordításban közli Supka: 1848–1849, 400–403.

¹⁴ Hentzi – OHB, Pétervárad, 1848. okt. 24. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-21f.

ra, hogy Budapestről csak „a magyar királyi hadügyminisztérium sokféle akadémikuskodása” után tudott elindulni.¹⁵

Pétervárad 1848-ban az Al-Duna vidékének legfontosabb vára, a szlavóniai és szerémségi főhadparancsnokság székhelye volt, alá tartozott a Szlavónia és a Szerémség területén, valamint az úgynevezett szerémi generalátushoz tartozó határőrvidéken állomásozó cs. kir. katonaság. Az erődben hadszertár működött, azaz innen látták el hadianyaggal és fegyverrel a főhadparancsnokság alá tartozó alakulatokat háború idején.

A főhadparancsnokság vezetője a 71. életévét taposó Hrabovszky János altábornagy volt. 1848 májusában a délvidéki szerb mozgalmak kibontakozása után ő jelentette a magyar kormánynak, hogy Szerbia fenyegető magatartást tanúsít, s beavatkozni készül Magyarország. A magyar kormány erre május 15-én határozott a délvidéki erődök, köztük Pétervárad harcászultsághoz helyezéséről. A vár őrségét ekkor a magyar kiegészítésű 39. (Dom Miguel) és az 32. (Ferdinand d’Este) sorjalegényeg egy-egy zászlóalj, valamint egy 16. (Zanini) sorjalegényred olasz zászlóalj négy százada képezte, kiegészítve kisebb létszámú huszársággal.

Miután a délvidéki szerb mozgalom egyre veszélyesebb szint öltött, a magyar kormány június 8-án utasította Hrabovszkyt, hogy Karlócát, a fődörbör székhelyét szállja meg, s veszen véget a szerbek fegyveres készülődéseinek. A támadásra június 12-én került sor: a 950–1000 főnyi különítmény hat ágyúval benyomult ugyan Karlócára, szét is űzte az ott gyakorlatozó felkelőket, de aztán a környékről érkező, immáron túlerőben lévő szerbek elől kénytelen volt visszavonulni az erődbe. Pétervárad ettől kezdve tizenöt hónapon át tényleges ostromállapotban volt. A szerb felkelők először a Karlóca felé vezető úton hánytak sáncokat, majd több irányból is igyekeztek korlátozni a várőrség mozgását. Miután a helyőrség nagyjából az erőd, illetve a vele átellenben fekvő, az erőddel hajóhíd által összekötött Újvidék őrizetére volt elegendő, nagyobb aktivitást csak abban az esetben tanúsíthatott volna, ha jelentősebb erősítéseket kap.¹⁶

Az őrség mozgásterét még inkább szűkítette, amikor augusztus 30-án a szerbek elfoglalták és feldúlták Temerint és Járeket. Ezáltal ugyanis megszakadt az összeköttetés a bácskai magyar erők és a pétervárad erőd között, s Szenttamástól a római sáncon át Titelig, onnan pedig a Perlasz–Tomasevác–Alibunár–Strázsa vonalon összefüggő szerb vonal jött létre. Az ezen a napon Verbászon tartott haditanácsban Bechtold egyenesen azt javasolta, hogy az egész mozgó haderőt vonják vissza Szegedre.¹⁷ A hadihelyzet szeptember végéig sem javult, sőt a szeptember 21-én Mészáros által Szenttamás elfoglalására indított újabb támadás kudarca, majd a bácskai erők egy részének a Dunántúlra indítása miatt a magyar haderő ebben a térségben defenzív állásba szorult.

¹⁵ Hentzi – cs. kir. hadügyminisztérium, Pétervárad, 1848. szept. 23. No. 1133. KA Ministerium des Kriegswesens (Kriegsministerium) Präsidiale. (KM Präs.) 1848:5480.

¹⁶ Pétervárad 1848–1849. évi történetére lásd: Csikány Tamás: *Pétervárad, a Duna Gibraltárja*. Életünk, 1998. Különszám. 618–622. A karlócai ütközetre, illetve a Temerin és Járek elleni támadás következményeire lásd: Olchváry Ödön: *A magyar függetlenségi harc 1848–1849-ben a Délvidéken*. Budapest, 1901. [Reprint kiadás, Zenta – Újvidék, 2009.] 23–25., 55–57.

¹⁷ Beöthy Ödön – Batthyány, Verbász, 1848. szept. 12. Közli: *Gróf Batthyány Lajos miniszterelnöki, hadügyi és nemzetőri iratai*. 2. köt. A dokumentumokat válogatta, a jegyzeteket készítette, az előszót írta Urbán Aladár. Budapest, 1999. 1291–1292. Lásd még: Olchváry: *A magyar függetlenségi*, 55–58.; *Mészáros Lázár emlékiratai*, I. 126.

Hentzi szeptember 17-én indult útnak Budapestről.¹⁸ Pétervárad északról történt elvá-gása miatt kétségkívül kockázatos volt, hogy a Duna bal partján próbálja megközelíteni az erődöt. Az Országos Honvédelmi Bizottmányhoz intézett október 22-i igazoló jelentése sze-rint azonban nem azért döntött úgy, hogy a magát augusztus végén semlegesnek nyilvánító Eszékig megy gőzhajóval, hanem azért, mert Olmütz-ből útnak indított bútorait, mérőesz-kőzeit s különösen negyvennégy évi szolgálata során összegyűjtött katonai kézikönyvtárát eleve Eszékre küldte vasúton, illetve gőzhajón, s innen indította tovább Péterváradra.¹⁹ (Windisch-Grätzhez intézett igazoló jelentése szerint attól tartott, hogy a kormány erő-szakkal visszafordíthatja a Péterváradra vezető útról, s ezért utazott le gőzhajón a semleges Eszékre.) Eszékről visszatért Apatinba, itt azonban megtudta, hogy a római sáncokban ta-nyázó szerb felkelők miatt csak erős fedezettel juthat be a Duna bal partján álló Péter-váradra. Ezért úgy döntött, hogy Eszékről a Vukovár–Illok–Karlóca útvonalon, a Duna jobb partján próbál meg eljutni Péterváradig. Útközben állítólag igyekezett felvilágosítani a dolgok állásáról „a sokféle hazugság által igen felizgatott határőröket”, s rábírní őket, hogy térjenek vissza békés foglalatosságaikhoz.²⁰ Noha a további útjában érintett Verőce és Sze-rém megye ekkor már Jellačić csapatainak ellenőrzése alatt állott, s a szlavóniai cs. kir. csapatok is felmondták az engedelmisséget a magyar kormánynak, ez az útvonal még min-dig kevésbé veszélyesnek tűnt, mint a hadműveletek által érintett bácskai területeken át ve-zetőek. (Az erőd folyami megközelítése szintén lehetetlen volt, mivel Apatintól lefelé a Du-nát már a szerbek, illetve a horvátok ellenőrizték, s például szeptember közepétől már a tü-zérséggel jól felszerelt „Mészáros” hadigőzös drávaszögi tartózkodása is egyre kockázato-sabb volt.)²¹

Ferdinand Mayerhofer ezredes alább ismertető levele szerint Hentzi szeptember 20-án már tudott arról, hogy Jellačić csapatai Veszprémig (!) nyomultak elő. Hogy ezt hon-nan vette, nem tudni, hiszen a magyar csapatok szeptember 21-én ürítették ki a várost, s a bán csapatai nem a Balaton északi, hanem a déli partján nyomultak előre, azaz meg sem fordultak Veszprém környékén.

Illok-ról Csalmára, onnan pedig Iregen át Karlócára utazott Hentzi tovább. Ott volt a szerb felkelőket irányító főbizottmány (főodbor) székhelye, ott székelt Josip Rajačić pátri-árka, de gyakori vendég volt a már említett Mayerhofer ezredes, az Osztrák Császárság belgrádi konzulja is, aki afféle katonai–politikai tanácsadóként működött a felkelők mel-lett. Hentzi néhány órát töltött Karlócán, találkozott Mayerhoferrel. A konzul a találkozó tényét közölte Jellačićcsal, azzal, hogy Hentzi lelkesedik a bán ügyéért, s hogy ő, Mayerhofer azt reméli, hogy Hentzi befolyása révén lehetséges lesz a csajkásokat átvinni a pétervárad-i hídon, s hozzájuthatnak mindenféle hadiszerekhez és egyéb segítséghez.²² Mayerhofer terve ugyanis az volt, hogy a Péterváradot Újvidékkel összekötő hajóhídon át-törve viszi fel a titeli csajkás flotillát a Dunán, s így teremti meg az összeköttetést a bán se-régével – csakhogy ezt saját erőből nem tudta megoldani, hiszen a pétervárad-i erőd ágyúai a

¹⁸ Lásd még az OHB-hoz intézett okt. 14-i jelentését, magyar fordításban közli: Tábori: *Titkosrend-őrség*, 119.

¹⁹ Hentzi – OHB, Pétervárad, 1848. okt. 24. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-21f.

²⁰ Hentzi – OHB, Pétervárad, 1848. okt. 24. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-21f.

²¹ Urbán Aladár: A „MÉSZÁROS hadigőzös” 1848-ban. In: *Batthyánytól Kossuthig. Hadsereg és po-litika 1848 nyarán és őszén*. A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára. Budapest, 2009. 326–329.

²² Mayerhofer – Jellačić, Karlóca, 1848. szept. 20. este 6 óra. KA Alte Feldakten (AFA) Karton 1910. Slovenische (recte: Slavonisches) Generalkommando (SGK). 1848-10-8c.

folyásiránnyal szemben felfelé haladó csajkákat könnyedén szétlőhették. A beszélgetésről ez az egyetlen korabeli feljegyzés. Maga Hentzi október elején Blagoević altábornagnak, a péterváradai főhadparancsnoknak csak annyit említett, hogy Karlócán látta Mayerhofert (azaz nem beszélt vele).²³ Október 24-én az OHB-nak benyújtott védőiratában azt írta, hogy Karlócán átutazóban Rajačić meghívta magához, s a vacsorán körülbelül tizenkét személy vett részt. Itt ő az augusztus 19–23. közötti bécsi eseményekről, illetve a bécsi élet néhány különös jelenetéről számolt be, másról nem esett szó.²⁴ Rajačićcsal kétségkívül beszélt, mégpedig a dunai hajózás megnyitásáról az Apatin alatti szakaszon, ahogy ez Latourhoz intézett jelentéséből kiderül.²⁵

Hentzi szeptember 21-én érkezett meg Péterváradra, és szeptember 22-én vette át a várparancsnokságát Johann Zahn altábornagytól, aki egyben a főhadparancsnokság hadosztályparancsnoki beosztását is betöltötte. Szeptember 23-án jelentést írt újtjáról a cs. kir. hadügyminiszternek, Latour tábornagynak. Ebben nagy elégtétellel állapította meg, hogy a Határőrvidéken történt átutazása során a rangjának kijáró tisztelettel fogadták, s a legelőzékenyebben segítették utazását. Tudatta, hogy Csollich őrnagy a 9. (péterváradai) határőrezredből két új zászlóaljat (5. és 6.) állított fel, s a Duna jobb partját Vukovártól Kamenicig megtisztította az ott portyázó rablónépségtől (ezek irreguláris szerb felkelők voltak). Kifejtette, hogy „igen kívánatos lenne, ha a hajózás, amely Apatintól el van zárva, megnyitvatnák, ami Mészáros vezénylő tábornok–hadügyminiszter és a karlócai érsek úr megállapodása által, melyre ez utóbbi teljes készségét nyilvánította, akadálytalanul és mielőbb megvalósíthatnák”. Ugyanakkor jelezte, hogy miután Blagoević főhadparancsnok helyben tartózkodik, Zahn hadosztályparancsnok pedig valamennyi csapat vezényletét, ide értve a várórségét is viszi, neki csak igen korlátozott működési köre és passzív szerepe van.²⁶ Már e jelentésből érzékelhető, hogy Hentzi a fellázadt reguláris szerb határőröket nem tekintette egyértelműen ellenségnek, s egy nappal a várparancsnokság átvétele után immár fenntartásai voltak előljáróival szemben. Ezzel is magyarázható, hogy a várparancsnokság átvételéről szóló jelentést csak szeptember 26-án juttatta el a főhadparancsnokság vezetőjéhez, Blagoević Imre (Mirko Blagoević) altábornagyhoz.²⁷ Ugyanezen a napon kérte, hogy a továbbiakban is aktív szolgálati állományban s az ezzel összefüggő javadalmak élvezetében megmaradhasson.²⁸

Hentzi megérkezésének időpontjában a péterváradai főhadparancsnokság tényleges hatásköre az erőd közvetlen környezetére és Újvidék városára terjedt ki: gyakorlatilag Blagoević keze addig ért el, ameddig a vár ágyúinak lőtávolsága terjedt. Szerém és Verőce megye, valamint a szlavón határőrvidék Jellačić, a szerémségi határőrvidék pedig a szerb felkelők ellenőrzése alatt állott. Hiába nevezték Blagoevićet főhadparancsnoknak, Johann Zahn altábornagyot pedig hadosztályparancsnoknak – gyakorlatilag ugyanúgy erődpa-

²³ Blagoević – Mészáros, Pétervárad, 1848. okt. 7. No. 965/p. . Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (MNL OL) H 75. Hadügyminisztérium. Általános iratok. (HM Ált.) 1848:8102.

²⁴ Hentzi – OHB, Pétervárad, 1848. okt. 24. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-21f.

²⁵ Hentzi – cs. kir. hadügyminisztérium, Pétervárad, 1848. szept. 23. No. 1133. KA KM Präs. 1848:5480.

²⁶ Hentzi – cs. kir. hadügyminisztérium, Pétervárad, 1848. szept. 23. No. 1133. KA KM Präs. 1848:5480.

²⁷ Hentzi – péterváradai főhadparancsnokság, Pétervárad, 1848. szept. 26. No. 1138. KA AFA Karton 1910. SGK 1848-9-9.

²⁸ Lásd erre: Mészáros – Péterváradai főhadparancsnokság, Budapest, 1848. okt. 6. No. 7924/2024. KA AFA SGK 1848-10-14.

rancsnokként funkcionáltak, mint a frissen megérkezett Hentzi. A fizikai bezártság pedig felerősíthette az ellentéteket, különösen akkor, ha a frissen megérkezett erődparancsnok – teljes joggal – megpróbálta gyakorolni jogkörét egy olyan időszakban, amikor a többiek is csupán ugyanezekkel a jogkörökkel élhettek.

Egy végzetes levél

Hentzi péterváradai tevékenységéről viszonylag kevés forrást ismerünk. A későbbi visszaemlékezések kezdettől a magyar ügy ellenségeként mutatják be, az iratok ugyanakkor nem mindenben támasztják alá ezt az értelmezést. Röviddel megérkezése után azonban történt valami, ami alapvetően megváltoztatta sorsát.

Október 2-án Csány László, a dunántúli hadsereg teljhatalmú királyi biztosa egy nagy kötegnyi, Zala megyében az ottani népfelkelők és mozgósított nemzetőrök által a horvátoktól lefoglalt hivatalos levelet küldött a fővárosba Pázmándy Dénesnek, a képviselőház elnökének. A zsákmányolt iratok (266 levél) között volt Ferdinand Mayerhofer ezredesnek Jellačićhoz írt, fentebb már idézett levele is. Csány az irathalmazból ezt tartotta igazán fontosnak, mondván, „abból láthatjuk, hogy állunk Péterváraddal is”.²⁹ A levél már október 3-án a fővárosban volt, s a végrehajtó hatalmat szeptember 28-a óta gyakorló Honvédelmi Bizottmány október 3-án intézkedett az ügyben. Egyrészt elküldték másolatban Beöthy Ödönnek, illetve Vukovics Sebőnek, a bácskai, illetve a bánásági területek királyi biztosainak, s külön is felhívták figyelmüket Mayerhofer Péterváraddal kapcsolatos terveire.³⁰ Utasította a testület a bánásági (temesvári) főhadparancsnokságot, hogy tegyen meg mindent annak érdekében, hogy a (13.) karánsebesi törzsállomáshelyű oláh-bánásági határőrezred ne csatlakozzon a szerb felkelőkhöz.³¹ Hentzinek a bizottmány nevében maga Mészáros Lázár hadügyminiszter, illetve Pázmándy Dénes, a képviselőház elnöke írt. Mayerhofer tervére utalva felszólították, „minden igyekezetét oda fordítsa, hogy csajkák a péterváradai híd alatt át ne szállíttathassanak”. A levélben közölték, hogy Jellačić a szeptember 29-i pákozdi csata után „erejében végképpen megtörve” Győr felé vonul vissza, majd hozzátették: „...annyival inkább elvárjuk tehát Önnek hazafiúi buzgóságától, hogy körében mindent elkövetend, ne hogy a visszavonuló ellenséges seregek bármely oldalról segítséget nyerhessenek.”³²

Október 4-én Mészáros Lázár hadügyminiszteri minőségében írt a péterváradai főhadparancsnokságnak. Az utasításhoz másolatban mellékelte Mayerhofer levelét, s leteremtette a főhadparancsnokságot amiatt, hogy a szüret ürügyén gyakorlatilag fegyverszünetet kötött az erőd körzetében a szerb felkelőkkel, ami lehetővé tette, hogy azok ennek időtartama alatt egy zászlóaljat dobjanak át a Duna jobb partjáról a bal partra. Ezt követően kiemelte, hogy Mayerhofer levele szerint mind Blagoević, mind Zahn, mind Hentzi egyetért az ő (Mayerhofer) terveivel. Ő maga – írta – ezt mindaddig hazugságnak tekinti, amíg az ellen-

²⁹ Közli: *Kossuth Lajos összes munkái*. 13. k. Kossuth Lajos az Országos Honvédelmi Bizottmány élén. I. S. a. r. Barta István. Budapest, 1952. (KLÖM XIII.) 68–69. és Csány László kormánybiztosi iratai 1848–1849. S. a. r. Hermann Róbert. Zalai Gyűjtemény 44. Zalaegerszeg, 1998. 1. köt. 338–339.

³⁰ Közli KLÖM XIII. 76.

³¹ Közli: Hermann Róbert: *Kossuth Lajos és Országos Honvédelmi Bizottmány kiadatlan iratai 1847–1848*. Századok, 136. évf. (2002) 6. sz. 1364–1365.

³² A fogalmazvány alapján közli: Urbán Aladár: *Az Országos Honvédelmi Bizottmány kezdeti tevékenysége dokumentumok tükrében, 1848. szeptember 30. – október 7.* Hadtörténelmi Közlemények, 107. évf. (1994) 4. sz. 97. Az aláírókat az eredeti tisztázatról tudjuk. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-6c.

kezőjéről meg nem győződik. Ugyanakkor felszólította Blagoevićet, hogy a jövőben vagy teljes mértékben tiltsa meg az efféle értekezéseket Mayerhoferrel, vagy ha mégis sor kerülne ilyenre, azok tartalmát azonnal jelentse, hogy a hadügyminisztérium abban a helyzetben legyen, hogy a jelen zavarok közepette az eddig magukat mindig derekasan és becsületesen viselő jellemek ellen könnyen keletkezhető vádakot vissza tudja utasítani. Végül reményét fejezte ki, hogy Blagoević tartja magát ahhoz a korábbi nyilatkozatához, hogy a főhadparancsnokságot őfelsége, a császár és király által szentesített törvények értelmében fogja vezetni, s hogy ugyanezen lojális érzelmeket ébreszti fel az alá rendelt tábornokokban és tisztekben, s semmi olyat nem tesz, ami akár az erőd, akár a Bács megyében működő hadsereg biztonságát a legkisebb mértékben is veszélyeztetné.³³

A gyorsfutárral küldött levél október 5-én délután 4 órakor érkezett meg Péterváradra, s Blagoević utasította Hentzit, hogy erőteljesen figyeljen arra, miszerint egyetlen sajka se juthasson át a péterváradhi hídnál. Hentzi valóban „hazafiúi buzgóságot” tanúsított az utasítás teljesítésében: először szóban referált a megteendő intézkedésekről, majd október 6-án írásban is eljuttatta a főhadparancsnoksághoz az ezzel kapcsolatos tervezetet. Szerinte egyedüli kockázatot az jelent, ha a felső szakaszról kövel terhelt hajókkal szétszakítják a hajóhidat, majd ezt követően a csajkák gőzhajóvontatással áthaladnak az erőd alatt. Ez azonban még így is kockázatos vállalkozás, mert mind a vontatókat, mind a csajkákat a felállított 28 várágú könnyedén megsemmisítheti. Ha pedig éjszaka kerülne sor a vállalkozásra, a Duna-parton megfelelő távközökben felállított, szurokkal és kátránnyal bekent szalmafonatokkal jelt lehet adni a vártüzerségnek, illetve meg lehet világítani a folyót annyira, hogy az ágyúk eltalálják a hajókat. Javasolta, hogy a vízimalmokat, illetve a polgári hajókat távolítsák el a várágúk hatóköréből, s hogy a vártüzerséget 168 főnyi, a lövegek kiszolgálását végző személyzettel erősítsék meg.³⁴

Blagoević október 7-én válaszolt Mészáros levelére. Ebben igyekezett megnyugtani a hadügyminisztert afelől, hogy az erődben található tisztikar tökéletesen megbízható, s hogy természetesen továbbra is az áprilisi törvények értelmében fog működni. Közölte Hentzi magyarázatát a Mayerhoferrel történt találkozási körülményekről (tudniillik, hogy nem találkoztak, Hentzi csupán látta őt). „Mindaddig semmi okom nincs azt hinni, hogy Hentzi tábornok téves rokonszenvet táplálna, sőt ellenben csak azt mondhatom róla, hogy ő mint erődparancsnok szolgálati kötelességei teljesítésében igen szorgalmas.”³⁵ A levélben foglaltakat Blagoević közölte Zahnnal és Hentzivel is.³⁶ Mészáros válaszában reményét fejezte ki, hogy Blagoević alárendeltjeit az övéhez hasonló lojális érzelmek jellemzik, s hogy a továbbiakban ők is az uralkodó június 7-i kéziratának szellemében fognak működni.³⁷

Hentzi tényleges politikai nézeteiről árulkodik az az igen részletes jelentés, amelyet október 6-án juttatott el Latourhoz „kivételes helyzetéről”. Először is a hadügyminiszter tudomására hozta, hogy az osztrák monarchia „általános kincsének” épült erődöt „a független, a többi államköteléktől elválasztott magyar korona tulajdonaként” kezelik, s a király és uralkodó akarata ellenére Verbásznál felállított haderőt látják el készleteiből, hogy ez által meg-

³³ Mészáros – péterváradhi főhadparancsnokság. Budapest, 1848. okt. 4. No. 7831/1931. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-8a.

³⁴ Hentzi – főhadparancsnokság, Pétervárad, 1848. okt. 6. No. 1217. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-6b. Másolatát lásd: MNL OL HM Ált. 1848:8347.

³⁵ Blagoević – Mészáros, Pétervárad, 1848. okt. 7. No. 965/p. MNL OL HM Ált. 1848:8102.

³⁶ Blagoević – Zahn és Hentzi, Pétervárad, 1848. okt. 7. No. 965/p. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-8.

³⁷ Mészáros – Blagoević, Budapest, 1848. okt. 11. MNL OLHM Ált. 1848:8102.

hosszabbítsák ellenállásukat az alkotmányos királlyal és császárral szemben. Példaként említette, hogy eleddig összesen több mint 14 000 lőfegyvert szállítottak el az erődből, s annak készlete immáron csak 1394 darabot számlál. Emellett a várórséget is más célokra használják, amint az a Hrabovszky által június 12-én Karlóca ellen végrehajtott támadás alkalmával is történt, amikor alig maradt helyőrség az erődben, s ha a kivonuló csapatokat elvágták volna, az erőd könnyen a „rácok” (*Raitzen*) kezére kerülhetett volna. Mindezt még tekinthetnék a Monarchia közkincsét alkotó erőd sorsa feletti jogos aggodalomnak is, a továbbiakban azonban Hentzi kifejtette, hogy a főhadparancsnokság továbbra is engedelmeskedik a magyar kormánynak, holott az Lamberg meggyilkolása után *de facto* nem létezik. A nádor is elhagyta helyét, amikor Jellačić Buda kapui előtt áll, készen arra, hogy a császári szónak és akaratnak erővel érvényt szerezzen, s amikor a végrehajtott hatalmat egy harminc hazaárulóból álló klub gyakorolja. Példaként sorolja, hogy a főhadparancsnokság minden további nélkül követi a magyar kormányzat azon rendeletét, amely megtiltja az osztrák kormánynak vagy nem magyar hatóságoknak szóló jelentések továbbítását. Amilyen készséget árul el a főhadparancsnokság a magyar kormányzat utasításainak teljesítésében, olyannyira vonakodik ezt megtenni a birodalom másik feléből jövő utasításokkal. Így például mindeddig nem tették közzé az uralkodó két, szeptember 22-én Magyarország népeihez, illetve a hadsereghez intézett, a magyar kormány ténykedését elítélő manifesztumát, miután azok nem a magyar minisztérium útján érkeztek. Ilyenkor mindig arra hivatkoznak, hogy el kell kerülni a színmagyar (*ungarisches Vollblut*) és a pesti emisszáriusok által felizgatott helyőrség felingerlést. Jóllehet, ez igaz, de éppen ezért kellene mindent elkövetni a várórség felvilágosítására – vagy annak más csapatokkal való felváltására, amire eleddig egyetlen lépés sem történt. Hentzi szerint az a hír terjed, hogy a pesti nemzetgyűlés szétszóródása után a forradalmi bizottmány, az abból alakult Országos Honvédelmi Bizottmány a verbázi magyar haderő maradékával Péterváradra fog bezárkózni, és onnan fogja folytatni üzemét. Ez ugyan nem valószínű, de mégsem lehet kizárni, s ha mégis bekövetkezik, az Pétervárad teljes romlását hozná magával. Ilyen körülmények közepette – miután működését előjárói megbénítják, s csupán a várrabok felügyeletére korlátozzák – utasítást kér, hogy ez esetben maradjon-e Péterváradon, vagy inkább menjen Mitrovicára vagy Vinkovcára, s ott helyezze magát Jellačić parancsai alá, amire őt a Felsőleges dinasztia iránti ragaszkodása és az osztrák monarchia fenntartására irányuló élnék igyekezete indítja.³⁸

Mészáros ugyanezekben a napokban válaszolt Hentzi szeptember 26-án benyújtott kérévényére, amelyben az aktív állományban s ezzel összefüggő javadalmak élvezetében történő meghagyását kérte. Miután ígéretet tett a kérés teljesítésére, azzal folytatta, hogy a hadügyminisztérium teljes bizonyossággal számít arra, hogy a nevezett tábornok „ezen, osztályrészéül jutott kedvezményt elismerve, mindig első és legszentebb kötelességének tekinti az őfelsége által legfenségesebben szentesített törvényeknek s az ez év június 7-i legkegyelmesebb kéziratokkal közzétett határozatoknak feltétlenül hatályt szerezni; valamint minden, a hadügyminisztériumtól kapott rendeleteket teljes valójukban pontosan és lelkiismeretesen teljesíteni”.³⁹

³⁸ Hentzi – cs. kir. hadügyminisztérium, Pétervárad, 1848. szept. 23. No. 1133. KA KM Präs. 1848:5480.

³⁹ Mészáros – Pétervárad-i főhadparancsnokság, Budapest, 1848. okt. 6. No. 7924/2024. KA AFA SGK 1848-10-14. A levelet Blagojević okt. 12-én másolatban közölte Hentzivel. Uo. 1848-10-14.

A változások viharában

Úgy tűnt tehát, hogy Mayerhofer levelének – főleg Blagoević megnyugtató nyilatkozata után – nem lesz különösebb következménye Hentzire nézve, néhány nap múlva azonban két esemény is felborzolta a kedélyeket. Az egyik az volt, hogy az aradi várparancsnok, Johann Berger altábornagy október 4-én – az uralkodó szeptember 22-i, a magyar kormány működését rosszálló kiáltványára hivatkozva – felmondta az engedelmisséget a magyar kormányzatnak, s felszólította a várost a magyar csapatok eltávolítására, illetve a városban lévő lövegek átadására, s ellenkező esetben a város bombázásával fenyegetőzött, amit aztán október 7-ét követően több ízben meg is tett. A másik fontos, az események további menétét alapvetően befolyásoló esemény pedig az uralkodó október 3-i dátummal kibocsátott manifesztuma volt, amely az országot a haditörvények alá rendelte, feloszlatta a magyar országgyűlést, s az ország teljhatalmú katonai és politikai kormányzójává Jellačićot nevezte ki.

Az Országos Honvédelmi Bizottmány erre reagálva október 8-án körrendeletben utasította valamennyi magyarországi várparancsnokot, hogy hét nap alatt tűzesse ki a magyar lobogót, s esküdjön hűséget a kormánynak, „ellenkező esetre mindenki, ki ezen két kötelességet elmulasztaná, mint haza áruló tekintetik, s mint ilyen, törvényen kívülnek nyilvánítatik, és bárki által is megfogathatathatik, és agyon lövettethetik...”⁴⁰

Másnapra, október 9-ére olyan jelzések jutottak el az OHB-hoz, hogy Pétervárad „nincs biztos kezekben”, ezért utasították Hrabovszky János altábornagyot, a magyarországi (volt pétervárad) főhadparancsnokot, hogy mint teljhatalmú országos biztos menjen Péterváradra, s a várparancsnokot az ottani tisztikarral együtt szólítsa fel: „akarnak-e a magyar alkotmányhoz hívek lenni, az országgyűlés s a fennálló kormány rendeleteinek s parancsainak feltétlenül engedelmeskedni?” A hűségeseket fel kell esketni az alkotmányra, „az alkotmány iránti hűséget megtagadó minden tisztet, legyen az bármily rangú, a várparancsnokot úgy, mint az utolsó zászlótartót azonnal elbocsátani”.⁴¹

Október 10-én az OHB utasította valamennyi főhadparancsnokságot is, hogy az alájuk tartozó tisztek tegyenek szóban és írásban engedelmisségi nyilatkozatot a kormánynak, a rendeletet nem teljesítők pedig „nemcsak hivatalokból időre felfüggesztetnek, hanem végképp el is mozdíthatnak, és semmi igényt a magyar hon bár mi hivatalára, vagy kegyeletére számot nem tarthatnak”.⁴²

Ezzel egy időben, október 10-én megérkezett Péterváradra az uralkodó október 3-i manifesztuma. Blagoević – Tóth Józsefnek, az 5. honvédszászlóalj századosának a jelenlétében – úgy nyilatkozott, hogy állása „a magyar alkotmánnyal szemben nehéz”. Többször bizonyította, hogy ragaszkodik a magyar alkotmányhoz, „mert én Magyarországot mindenekfelett szeretem és becsülöm; de mint katona kétszeresen tartozom őfelsége parancsait teljesíteni. E manifesztum Magyarhon jelen alkotmányára nézve leverő hatású; Kossuth csakugyan túlfeszíté a dolgot”. Az erődben a katonák és a tisztek természetesen olvasták a manifesztumot, de délelőtt 11 órakor sor került annak nyilvános kihirdetésére is az úgynevezett Ezredes téren. A tisztek egy része éljenzett, a legénység síri csendben hallgatott, ekkorra ugyanis Beöthy megbízottja („egy lelkes őrmester”) révén már tájékoztatta a legénységet arról, hogy a manifesztum „sokkal ördögibb mesterséggel koholt cselszövénye a kamarillá-

⁴⁰ Közli KLÖM XIII. 126–127.

⁴¹ OHB – Hrabovszky, Pest, 1848. okt. 9. Közli: KLÖM XIII. 137–138.

⁴² Közli KLÖM XIII. 155., a péterváradai főhadparancsnokságnak küldött példány alapján Thim József: *A magyarországi 1848-49-iki szerb fölkelés története*. Magyarország Újabbkori Történetének Forrásai. Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez. 3. köt. Budapest, 1930. 133–134.

nak, mint minden eddigi”. A 32. és 39. gyalogezredek legénysége a kihirdetés után ki is jelentette, hogy nem hajlandó engedelmeskedni a manifesztumnak, nem hajlandó elhagyni a várat, s később inkább egy szálíg elesni, mint hogy Jellačićot a várba bebocsássák.

A manifesztum felolvasása után Blagoević mindenesetre bezáratta a várkaput, s nem engedte be az addig a várbeli postahivatalba szabadon bejáró honvédeket, néhány órával később azonban visszavonta a rendeletet. Lényegében patthelyzet alakult ki. A várral átel-lenben lévő Újvidéken állomásozó 16. (Zanini) gyalogezred négy századának olasz katonái örömmel, a szintén ott lévő magyar huszárok bosszankodva hallgatták a manifesztumot. A szerb polgárság lelkesen fogadta azt, sőt a magyar bankjegyeket sem akarták elfogadni. Szluha Pál, a 6. honvédszászlóalj hadnagya arról számolt be parancsnokának, Szabó Zsigmond őrnagynak, hogy a 39. gyalogezred legénysége örülne, „ha valaki őket ellenséges in-dulatú tisztjeik parancsa alul felmentené”.⁴³

Október 11-ére azonban megérkezett Jellačić visszavonulásának, a Roth-hadosztály ozorai fegyverletételének, valamint az október 6-i bécsi forradalomnak a híre, ami alapve-tően a magyar kormányzathoz lojális tiszték és katonák helyzetét erősítette.⁴⁴ Ennek elle-nére – mivel az előző napon a várórségnek csak egy része volt jelen – október 11-én ismét kihirdették a manifesztumot. Október 12-én az újvidéki városi tanács megkérdezte Blagoevićet, hogy a manifesztumban megfogalmazott ostromállapot miatt felfüggeszék-e üléseiket, de a főhadparancsnok azt válaszolta, hogy mindenben az addigi rendet kövessék, „s mindenbe az eddigi rendes és törvényes kormánynak engedelmeskedjenek”. Ugyanakkor sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy a manifesztumot kénytelen volt kihirdetni, de mindezt csak azért tette, mert annak nyomtatott példányai addigra már mind Újvidéken, mind Péterváradon elterjedtek.⁴⁵

Hentzi szerepéről Beöthy megbízottjának, Aranyossi Ferenc élelmezési biztosnak a je-lentéséből tudunk. Eszerint a tábornok október 11-én és 12-én is kirukkoltatta a 32. (Ferdi-nand d’Este) gyalogezred 3. zászlóaljának a várban állomásozó négy századát, s fel akarta őket eskettetni Jellačić hűségére. „A front elé személyesen állott, és magyar hangon éltet-e a bánt” – írta Aranyossi. Csakhogy a négy század nem volt hajlandó felesküdni, „s inkább meghalni készek, mint hazájukat ily csúfos módon elárulni”. Október 12-én a sorból kilé-pett 12 közvitéz, s „bátor szívvel oda nyilatkozott, hogy ők a bánt el nem ismerik, s hazájuk-hoz ragaszodnak”, mire Hentzi kardjával dühösen a földre csapott, s mind a 12 főt bezáratta, „kik alkalmasint mint a tegnapiak is, 50 bottal bűnhődendnek”. Aranyossi sze-rint a 32. gyalogezred katonái nem bíznak tisztjeikben, kivéve Hertzinger őrnagyot és Rabovszky századost, s küldöttséget akarnak meneszteni a verbászi táborba Mészáros Láz-

⁴³ Szabó Zsigmond – Beöthy Ödön, Ókér, 1848. október. 11. (Szluha Pál hadnagy hírei alapján) MNL OL OHB 1848:1611.

⁴⁴ Kivonat egy Beöthy Ödönhöz intézett, 1848. okt. 11-én Újvidéken kelt levélből. Közlöny, 1848. okt. 20. No. 132. 653. Közli még Pap Dénes: *Okmánytár Magyarország függetlenségi harczának történetéhez 1848-1849.* Pest, 1869. 2. köt. 133–135. A levélíró valószínűleg Tóth százados volt. Lásd erre: Beöthy – OHB, Verbász, 1848. okt. 12. MNL OL H 2. Az Országos Honvédelmi Bizottmány iratai (OHB). 1848:1611. Beöthy ugyanebben a levélben panaszkodott, hogy az általa okt. 9-én Újvidékre küldött Aranyossi Ferenc eddig egyetlen betűnyi jelentést sem küldött neki. V. ö. MNL OL H 2. Kossuth Polizei Akten (KPA) 198. Lásd még: Beöthy – Mészáros, Verbász, 1848. okt. 11. MNL OL HM Ált. 1848:8207.; uő. – Kossuth, hely és dátum nélkül [uo., ugyanakkor] MNL OL KPA 669.; Szabó Zsigmond – Beöthy, Ókér, 1848. okt. 11. (Szluha Pál hadnagy hírei alapján) MNL OL OHB 1848:1611. Ld. még „Újvidék, oct. 11-kén 1848.” Pesti Hírlap, 1848. okt. 21. No. 193. 988.; Kossuth Hírlapja, 1848. okt. 20. No. 96. 451.

⁴⁵ Haczell Márton – Beöthy Ödön, Újvidék, 1848. okt. 13. No. 3. MNL OL OHB 1848:1201.

ár hadügyminiszterhez. A 39. (Dom Miguel) gyalogezred ezredese statáriumot akar rendelni mindazok ellen, akik a bánra nem akarnak felesküdni. Aranyossi úgy vélte, ha ez bekövetkezik, a várórség fel fog lázadni a tisztek ellen. Egyébként a 39. gyalogezred katonái rendszeresen olvassák a hírlapokat, s arról is tudnak, hogy a képviselőház érvénytelennek és törvénytelennek minősítette az október 3-i manifesztumot. Aranyossi szerint október 11-én az újvidéki szerb lakosság le akarta fegyverezni a városban tartózkodó 39. gyalogezred katonáit, de ezt az 1. huszárezred ott lévő századai megakadályozták. Aranyossi sürgette, hogy az Újvidéken lévő olasz legénységű 16. (Zanini) gyalogezred századait váltsák fel magyarokkal (ezek ugyanis az említett lefegyverzési kísérletet „hidegvérrel nézték”), s az erődbe is hozzanak újabb magyar csapatokat. Tudatta azt is, hogy a városi magisztrátus munkájában a magyar és német polgárok nem vesznek részt, „azok egyedül csak a rácok érdekéből vannak”.⁴⁶

Az október 10-én történekről Beöthy Ödön kormánybiztos október 11-én értesült, s azonnal jelentette azt Kossuthnak, az OHB elnökének, valamint Mészáros Lázár hadügyminiszternek. Az utóbbinak küldött jelentésében aggodalmát fejezte ki amiatt, hogy Blagoević „Mayerhofer ismert ármánykodásaira hajulván, Jellačić részére fogna nyilatkozni, és eszerint a dunáni közlekedést megnyitván s ennyivel tágitván, ezt egyedül a szerbek és Jellačić részére használandja...” A Kossuthnak szóló levélben megemlítette, hogy a kihirdetésnél a 39. gyalogezred legénysége „némi szerepet jádzott”.⁴⁷

Másnap, október 12-én újabb hírek érkeztek a történekről Tóth századostól, majd Szabó Zsigmondtól, a 6. honvédszászlóalj őrnagyától, Aranyossi Ferentől Beöthy egyelőre nem kapott jelentést.⁴⁸ Beöthy mindezt jelentette az OHB-nak, Aranyossit pedig arra utasította, hogy „tegye magát kapcsolatba és érintkezésbe az ott lévő Don Miguel ezredjével, hahogy a szükség úgy hozandja, magától idézzen elő forradalmi állapotot”.⁴⁹ Ugyanekkor Péterváradra küldte Haczell Márton képviselőt és kormánybiztosot, hogy ott, illetve Újvidéken hirdettesse ki az OHB október 8-án kelt, a magyarországi várórségek parancsnokaihoz intézett rendeletét mind a parancsnokoknak, mind a katonaságnak, mind pedig az újvidéki városi tanácsnak. Haczell szóbeli utasítást is kapott Beöthytől, amihez írásban hozzátette: „...alkalmasint Ön előtt is tisztába áll a dolog, hogy csak úgy és másként boldogulni nem lehet.”⁵⁰ Haczell október 12-én este érkezett meg Újvidékre, s beszámolt Beöthynek arról, hogy október 10-én és 11-én megtörtént a manifesztum kihirdetése, ugyanakkor a hírek szerint Blagoević október 12-én a katonaság előtt azt törvénytelennek nyilvánította. Állítólag azért, mert a katonaság „árulástul félvén” a kihirdetés óta folyamatosan fegyverben volt, az ágyúkat a német tüzérektől elfoglalta, s Blagoević attól tartott, hogy a katonaság gyanakvása miatt lázadás tör ki. Közölte, hogy a tisztikar a legnagyobb tiszteletet tanúsítja Blagoević iránt, „a vár commandanst azonban mindenki gyűlöli, s minél előbbi eltávolítását ohajtja”. A tisztek azt beszélik, hogy a várparancsnok, azaz Hentzi „legközelebb a rácokhoz által volt, s vélek több óráig értekezett”. Félő – folytatta Haczell –, hogy határőröket akar

⁴⁶ Aranyossi Ferenc – Beöthy, Újvidék, 1849. okt. 12. MNL OL OHB 1848:1551.

⁴⁷ Beöthy – Mészáros, Verbász, 1848. okt. 11. MNL OL HM Ált. 1848:8207.; uő. – OHB, uo., uakkor, uo. KPA 198.; uő. – Kossuth, hely és dátum nélkül [uo., ugyanakkor] MNL OL KPA 669.

⁴⁸ Szabó Zsigmond – Beöthy, Ókér, 1848. okt. 11. (Szluha Pál hadnagy hírei alapján) MNL OL OHB 1848:1611.; Beöthy – OHB, Verbász, 1848. okt. 12. MNL OL OHB 1848:1611.

⁴⁹ Beöthy – OHB, Verbász, 1848. okt. 12. MNL OL OHB 1848:1611.

⁵⁰ Beöthy – Haczell, Verbász, 1848. okt. 12. No. 270. MNL OL H 114. Különböző kormánybiztosok iratai. Haczell Márton iratai. (Kkb. Haczell-ir.)

becsempészni a várba, „s vélek a Miguelek [a 39. gyalogezredi legénység] erélyességét s hazafiságokat paralizáltatni”.⁵¹

Ugyanezen a napon felkereste Blagoevićet, aki azt mondta neki, hogy az október 3-i manifesztumot azért hirdette ki a katonaságnak, hogy tudassa velük annak tartalmát, „de egyszersmind értékre adja azt is, miképp azon okirat nem a magyar hadügyminisztérium útján érkezvén, kötelező erővel nem bír, s továbbra is a királynak s az alkotmányra tett esküjökhöz hívek maradni kötelesek”. Emellett megígérte, hogy október 17-éig kitűzeti a nemzeti zászlót a vár falaira. Haczell szerint Mészáros hadügyminiszternél el kell érni Hentzi várparancsnok mielőbbi áttételét „akárhova, s más neveztesen rögtön helyébe, mert ez itt valóságos métel”. A kormánybiztos azt is leszögezte, hogy Hentzi „egy huszár ordinánc kíséretébe Karlovica [Karlóca] felé lovagolt, és ott az úton több rác urakkal titkos értekezést tartott, a huszár ezt mind nekem, mind Hruby kapitánynak nyilván elbeszéllette”.⁵²

Beöthy a két jelentést továbbította az OHB-hoz azzal, hogy ezekből kitűnik, miszerint a péterváradai ügyek „tetemesen jobbra fordultak”, de érdekes módon a Hentzivel kapcsolatos kitételre nem reagált.⁵³ A „jobbra fordulás” valóban bekövetkezett: október 14-én megérkezett a kormány október 8-i utasítása a magyar zászló kitűzésével kapcsolatban. Ezt követően október 15-én Blagoević hivatalosan kihirdette a képviselőház október 8-i határozatát az október 3-i manifesztum törvénytelenységéről, s egyben kitűzette a magyar zászlót: a felsővárban a nagy zászlórúdra, az alsóvárban a főőrségre, illetve a tábornoki szállásra, végül a hídfőszáncra és az újvidéki kapu főfalára.⁵⁴

Október 16-án Beöthy is beszámolt a történetekről az OHB-nak. Tudatta, hogy a kívánt eredmény elérésére Lenkey János huszárszázadát is Péterváradra küldte, s felkészült arra, hogy akár erőszakkal is fellépjen Blagoević ellen; erre azonban nem volt szükség, mert a főhadparancsnok – akit fiatal koruk óta ismer – végül a magyar ügy barátjának bizonyult. Ellenben Hentzi rossz és ellenséges érzelmű, rajta keresztül Pétervárad „egy második, még veszélyesebb Aradként nőhetne a fejünkre”.⁵⁵

Ugyanezen a napon Hentzi is jelentést intézett a kormányhoz. Ebben tudatta, hogy az OHB október 8-i rendelete alapján megtörtént a magyar zászló kitűzése, valamint az említett rendelet 2. pontja értelmében „a királynak és a hazának hűséget, ragaszkodást és engedelmisséget fogadok, mint ez magától értetődik, mivel én a magyar királyi minisztérium ez év augusztus 20-i E 5120. számú rendeletével, és őfensége a főherceg nádor jóváhagyásával neveztettem ki ezen fontos helyre, és minden ez irányú kötelezettségeimet teljes mértékben és minden körülmények közepette legjobb erőmmel és tudásommal kell teljesítenem”. A nyilatkozat igen figyelemreméltó, főképp ha összevetjük ezt a Latourhoz intézett jelentésekkel, s ismerjük azt a szerepet, amit Hentzi az elmúlt napokban játszott. Az OHB október 8-i utasításának teljesítése ugyanis valóban döntő jelentőségű volt: aki ezt elfogadta, az szembehelyezkedett az október 3-i manifesztumban megnyilvánult uralkodói akarattal. Hentzi azonban nem fejezte be ennyivel a levelet, hanem azzal folytatta, hogy előljárói,

⁵¹ Haczell Márton – Beöthy Ödön, Újvidék, 1848. okt. 13. MNL OL OHB 1848:1201.

⁵² Haczell Márton – Beöthy Ödön, Újvidék, 1848. okt. 13. No. 3. MNL OL KPA 171. Kivonatossan közli Thim: *A magyarországi 1848-49-iki szerb fölkelés*, III. 138–139.

⁵³ Beöthy – OHB, Verbász, 1848. okt. 14. MNL OL OHB 1848:1201.

⁵⁴ Hentzi – OHB, Pétervárad, 1848. okt. 16. No. 1264. MNL OL HM Ált. 1848:8729. Lásd még: az OHB 1848. okt. 17-i utasítását a péterváradai főhadparancsnoksághoz. Közli KLÖM XIII. 231.

⁵⁵ Beöthy – OHB, Verbász, 188. okt. 16. Német fordítás. MNL OL OHB 1848:1333. Közli Thim: *A magyarországi 1848-49-iki szerb fölkelés*, III. 141.

Blagoević és Zahn olyan értelemben fogják fel az ő szerepét, miszerint „alárendelt passzív” állásban van, s így nem tudja teljesíteni a várparancsnokságból fakadó feladatokat. Egyébiránt ebben a korlátozott tevékenységi körben is mindenkor „szorgalommal és velem született tevékenységgel” fogja teljesíteni szolgálati kötelességeit s Blagoević parancsait, „teljes energiával a többi helyőrség példájára és lelkesítésére”, és ezáltal mindenkor bizonyítani fogja, „hogya a haza javáért igaz odaadással vagyok lelkesülve”.⁵⁶

Hentzi korábbi megnyilatkozásai és október 11–12-én játszott szerepe alapján nem könnyű értelmezni a fenti sorokat. Több megoldás is elképzelhető. Az első az, hogy október 14–15-én felfedezte magában a született magyart, s ezért adott hűségnyilatkozatot az OHB-nak, ez azonban kevésbé valószínű. Sokkal inkább arról lehetett szó, hogy rájött, vesztett pozíciót próbál védeni; Blagoević és Zahn némi tétovázás után teljesítették az OHB utasításait, a várőrség (pontosabban, annak legénységi állománya) pedig nem hajlandó követni az uralkodói akaratot. Hentzi menteni akarta a menthetőt, s ezzel a lelkes nyilatkozattal jó pontokat akart szerezni a politikai vezetésnél, mellesleg pedig tett egy-két oldalvágást Blagoević és Zahn felé is, talán abban a reményben, hogy ezáltal nagyobb szerephez juthat. Hentzi az „átállást” már október 14-én megkezdte, amikor egy az OHB-hoz intézett levelében mintegy mellékesen megjegyezte, hogy Mészáros hadügyminiszter „mint jó hazafit és barátot” ismeri őt.⁵⁷ Bármi volt is a célja, igen kockázatos játékba kezdett. Ha ugyanis a fenti nyilatkozat valamilyen módon nyilvánosságra kerül, elveszíti az uralkodó és az osztrák kormány bizalmát. Ha viszont Budapesten figyelembe veszik október 11–12-i szerepét s az ellene emelt egyéb vádakot, e nyilatkozat sem mentheti meg a felmentéstől.

Így is történt. Először Mészáros Lázár hadügyminiszter küldött egy megbízottat Stein Miksa őrnagy személyében Péterváradra. Stein az erődben szolgált korábban, azaz jó hely- és helyzetismerettel rendelkezett. Október 16-án indult el Pestről, s 19-én érkezett meg Péterváradra. Jelentésében részletesen beszámolt arról, hogy Blagoevićben és Zahnban bízni lehet, ugyanakkor jelezte, hogy Hentziben néhány furcsa akciója, így Péterváradra vezető útvonala, a szerbekkel folytatott tárgyalása stb. miatt nem bíznak a csapatok, s legjobb lenne őt eltávolítani az erődből.⁵⁸ Erre rövidesen sor is került, s alighanem Beöthy október 16-i jelentése, azon belül az Aradra történő utalás lehetett az utolsó csepp a pohárban. Ennek megérkezése után születhetett az OHB azon, szövetségesein jelenleg nem ismert utasítása, amely elrendelte Hentzi leváltását, illetve Újvidék városának katonai kormányzat alá helyezését.

Hentzi alighanem biztosnak érezhette a helyzetét, mert október 19-én (más forrás szerint 18-án) ismét történt valami, ami aligha volt alkalmas arra, hogy erősítse iránta a bizalmat. Beöthy Ödön kormánybiztos tiszteletére Újvidéken nagy fáklyászenét rendeztek, majd este 7 és 8 óra között a kormánybiztos vezetésével mintegy 3000 bácskai magyar 60 nemzetiszínű zászló alatt fáklyákkal felvonult a várba, Blagoević előtt is tisztelegni akarván nagy „örömjaj és éljen-riadásokkal”. Hentzi a tömeg elé sietett, s megkérdezte tőlük, hogy kik ők és miért jöttek. Az emberek „Éljen a várparancsnok!” kiáltásokkal fogadták, mire „az eddig magyar hazafiságot színlett várparancsnok” be akarta zártni a kapukat „az üdvözleni jött hű magyarok előtt”. Néhány magyar katona azonban emlékeztette őt a kormány legújabb utasítására, Blagoević pedig visszavonta Hentzi utasítását. A felháborodás akkora

⁵⁶ Hentzi – OHB, Pétervárad, 1848. okt. 16. No. 1264. MNL OL HM Ált. 1848:8729.

⁵⁷ Magyar fordításban közli Tábori: *Titkosrendőrség*, 119.

⁵⁸ Stein – Mészáros (?), Verbász, 1848. okt. 19. ÖNB HSS Lacroix-gyűjt. Band II. 65–68. f. Magyar fordításban közli Supka: *1848–1849*, 39–399.

volt, hogy Hentzi életét is veszély fenyegette volna, ha néhány magyar tiszt ki nem menti őt.⁵⁹

Beöthy október 20-án Újvidékre ment, ahonnan beküldte Blagoevićnek az OHB október 10-én kelt, a főhadparancsnokságokhoz intézett körrendeletét azzal, hogy bizton reményli annak hazafiságától a rendelet teljesítését.⁶⁰ Október 21-én pedig arra hivatkozva, hogy Hentzi személyesen találkozott Jellačićcsal, Mayerhoferrel, Rajačićcsal, s hogy ezen találkozók eredményéről mit sem közölt előljáróival, valamint parancsnoksága egész ideje alatt a haza ügye iránt semminemű rokonszenvet nem mutatott, sőt minden alkalommal gyalázta azt, s kétértelmű magatartása révén nem tudta megszerezni a nemzet bizalmát, az OHB rendelete alapján utasította Blagoevićet, hogy Hentzit a várparancsnokságból azonnal függeszse fel, s azt adja át Zahn altábornagynak. Mindezen túl akadályozza meg Hentzit abban, hogy írásban vagy szóban értekezessen az ellenséggel, s minden lépését szigorúan figyelje.⁶¹ Ezt követően rövid jelentést küldött az OHB-nak: „Hentzi vezérőrnagyot felfüggesztettem hivatalából – altábornagy Zahnt helyettesítettem – Újvidék városát katonai kormán [sic!] alá helyeztem. – Bővebb tudósítást később.”⁶²

Blagoević még aznap utasította Hentzit a várparancsnokság átadására, Zahnt pedig annak átvételére, s másnap mindkettőjükkel közölte Beöthy utasítását.⁶³ Hentzi a rendeletet október 21-én este kapta meg. Későbbi beszámolóí szerint azonnali leváltása a helyőrség és a nép előtt a hazaárulás gyanújába keverte, egyben kitette őt a nép bosszújának, olyannyira, hogy ha tisztársai nem sietnek a segítségére, „a modern népi igazságszolgáltatás engesztelő áldozata” lett volna belőle.⁶⁴ A tábornok másnap levelet írt az OHB-nak, s miután ismertette leváltása körülményeit, közölte, hogy „összetört szívvel” kénytelen a következőket kijelenteni:

Négyheti szolgálata alatt minden kötelességét és kötelezettségét híven és tevékenyen hajtottá végre, s mindenkit felszólít arra, hogy ennek ellenkezőjét bizonyítsa.

E tekintetben hivatkozhat Blagoević tanúságára, s kéri, kérdezzék meg tőle, vajon nem teljesítette-e minden parancsát.

Az OHB október 8-i utasításának vételét követően október 16-án hűségnyilatkozatot adott.

⁵⁹ Egy szemtanú: Pétervárad, oct. 24. KH 1848. okt. 29. No. 104. 464. A cikk írója szerint „Ő magyar születésű, de nevét még nem tudom, mert igen új ember.” A szerkesztői jegyzet szerint „E gyönyörű magyar embernek neve Hinczy.” Pesti Hirlap, 1848. okt. 31. No. 201. 1020–1021. Az első cikk okt. 18-ra, a második 19-re datálja az eseményt. Ugyanakkor nem zárható ki, hogy a két cikkben összemosódik a fáklýszene napja Hentzi leváltásával, ugyanis Hentzi későbbi írásaiban egyértelműen elmozdításának napjára datálja az őt fenyegető népitéletet. (A kronológiai bizonytalanságot jelzi, hogy Hentzi elmozdítását a Kossuth Hirlapja okt. 29-i számában megjelent tudósítás tévesen okt. 20-ára teszi.)

⁶⁰ Beöthy- Blagoević, Újvidék, 1848. okt. 20. Német fordítás. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-11-4b.

⁶¹ Beöthy- Blagoević, Újvidék, 1848. okt. 21. Német fordítás. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-21b.

⁶² Beöthy – OHB, Újvidék, 1848. okt. 21. Sk. tisztázat. MNL OL OHB 1848:1713.

⁶³ Blagoević – Hentzi és Zahn, Pétervárad, 1848. okt. 21., okt. 22. No. 1003/Praes., ad No. 1003/Praes. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-21., a. A parancsnokváltás tényét másnap jelentette a hadügyminisztériumnak is. Uo. 1848-10-21c.

⁶⁴ Hentzi – cs. kir. hadsereg főparancsnoksága, Buda, 1849. jan. 8. Magyar fordításban közli Supka: 1848–1849, 400–403.

Ófelsége azért választotta ki őt erre a posztra, mert 37 évig szolgált a mérnökknál, 7 évig volt az árkász- és utászkar főnöke, s mert ő az, aki igazán átlátja Pétervárad többemeletes, a támadásokat aknák alkalmazásával kivédő védelmi rendszerét.

Mindezek fényében gyalázatos leváltása életének legszerencsétlenebb eseménye, amelynek szűgyenét csak azon öntudattal tudja elviselni, hogy azt soha nem érdemelte meg. Katonai becsületének ezen önkényes megsemmisítése után kénytelen kijelenteni, hogy nem képes többé a magyar hadseregben szolgálni, s az október 8-i OHB-rendelet értelmében kéri elbocsátását a szolgálatból. Miután az év elején tifuszon esett át, s egészségi állapota az állandó izgatottság s a mostani keserű sértés következtében olyannyira rosszabbodott, kénytelen nyugdíjaztatását kérni.

Az egy héttel ezelőtt még a haza iránti hűségét bizonygató tábornok ezután kifejtette, hogy noha Debrecenben született, „mégsem vagyok magyar nemzetiségű, mivel atyám, a János-dragonyosok ezredese svájci és berni patrícus volt, én így katonagyermek vagyok, s születésem véletlen helyéből annál kevésbé lehet a magyar hadseregben való szolgálati kötelezettséget vezetni, miután képzettségemet saját vagyonomból Bécsben kaptam, és katonai ismereteimet és tudásomat nem magyar államköltségen szereztem”. Joggal kérheti tehát, hogy az említett október 8-i rendelet értelmében bocsássák el a magyar szolgálatból, annál is inkább, mert e lehetőség biztosítására október 20-án Beöthy az egész helyőrség előtt ígéretet tett. Miután megismételte elbocsátási kérelmét, közölte, hogy Grazba szándékozik menni, ahonnan elindítja nyugdíjaztatásának ügyét.⁶⁵

Péterváradtól Budapestig

Hentzi ügyében október 25-én Blagoević is felírt a hadügyminisztériumhoz.⁶⁶ A jelentést Mészáros október 28-án átküldte az OHB-nak, amely másnap azzal küldte vissza, hogy „a letartóztatott Hentzi várparancsnok iránt a kellő intézkedéseket tegye meg a hadügyminiszter úr”.⁶⁷ Mészáros október 31-én újabb megkereséssel fordult az OHB-hoz, s azt javasolta, hogy Hentzit – kérésének megfelelően – családjával együtt engedjék Bécsbe távozni, hogy ott nyugdíjaztathassa magát. Az OHB november 1-jén kelt válaszában közölte, hogy „hazánk viszonyainak jobbra fordulásáig” nem lehetséges Hentzi Bécsbe utazását engedélyezni.⁶⁸ Mészáros azonban november 2-án kifejtette, hogy Hentzi „még hadi törvényes ítéletileg kárhoztatva nem lévén, a fennálló hadi törvények értelmében, mint csak gyanúsított egyén, egész díjának élvezetében marad mindaddig, míg az ítélet reá a »vétkest« ki nem mondotta”. Így már csak az államkincstár költségeinek kímélése szempontjából is célszerű lenne a magát nyugdíjaztatni kívánó tábornokot elengedni, s kérte, hogy az OHB döntsön az ügyben.⁶⁹ A válasz november 4-én született meg: eszerint Hentzi „addig el nem távozhat, míg ítélet által a kereset alól felmentve nem lesz. Inkább addig fizetését húzhatja, de oly

⁶⁵ Hentzi – OHB, Pétervárad, 1848. okt. 22. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-10-21f.

⁶⁶ Lásd erre: Blagoević – HM, Pétervárad, 1848. nov. 15. No. 1063/p. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-11-6.

⁶⁷ Fogalmazvány. MOL OHB 1848:1884. Mellette Mészáros okt. 28-án kelt, 8916/HM. E. számú kísérőírata.

⁶⁸ Mészáros – OHB, Budapest, 1848. okt. 31. No. 9048/3028. MNL OL OHB 1848:2000. Mellette az OHB válaszának fogalmazványa.

⁶⁹ Mészáros – OHB, Budapest, 1848. nov. 2., No. 9222/3162. MNL OL OHB 1848:2261.

helyre téssék, hogy mindenki iránt árthatlan legyen”.⁷⁰ Minderről a minisztérium november 7-én értesítette a péterváradai főhadparancsnokságot.⁷¹

November 14-én az időközben a lajtai táborból Budapestre visszatért Kossuth kért felvilágosítást Mészárosról, hogy Hentzi Péterváradon van-e még; egyben utasította, hogy ha ott lenne, azonnal rendelje fel Budapestre.⁷² Mészáros másnap kelt válaszában közölte Kossuthal, hogy a tábornok még mindig Péterváradon tartózkodik, de utasítja a főhadparancsnokságot, hogy „nevezett őrnagyvezér urat, ki noha kapott tudósítások szerint beteges, mégis rögtön Pestre” utasítsa. A hadügyminiszter ezt még aznap meg is tette.⁷³ November 19-én kelt újabb válaszában Mészáros mentegette Hentzit, mire Kossuth november 21-én ismét utasította, hogy intézkedjen „Hentzi őrnagyvezér Pestre jövelele végett, hol azután az Országos Honvédelmi Bizottmány a további szükséges rendelkezéseket megteendő”.⁷⁴

November 20-án Hentzi írt a verbászi (bácskai) magyar hadtest parancsnokságának, s arra hivatkozva, hogy értesülése szerint Szeged városának megerősítését tervezik, felajánlotta, hogy ha megkapja a város térképét, elkészíti az erre vonatkozó tervet, amelyet két hét alatt meg is lehetne valósítani.⁷⁵ Eder vezérőrnagy az ajánlatot továbbította a hadügyminisztériumhoz, s november 25-én Mészáros a Hentzi levelében foglalt ajánlatot „melegen pártolva” továbbította Kossuthnak azzal, hogy „Szegednek érdekes fekvése s abból kifolyó fontossága különös figyelt érdemmel”.⁷⁶ Kossuth aznap kelt, sajátkezű utóírással ellátott válaszában elfogadta az ajánlközást, de csak azzal a feltétellel, ha Hentzi Pestre jön, s ott készíti el azt.⁷⁷ Mészáros másnapi levelében közölte, hogy Hentzi betegeskedése miatt kénytelen lesz talán elhalasztani Pestre jövelele, ezért hozzájárulást kér ahhoz, hogy Hentzi, amint egészsége engedi, egyenesen Szegedre utazzék.⁷⁸

November 30-án Kossuth tudatta Beöthyvel is, miszerint Hentzi felajánlotta a bácskai hadtest parancsnokságának, hogy „tevéketlenségben lévén örömmel elvállalná Szeged városának megerősítése vezetését”. Miután azonban az OHB-nak „oka vagyon a nevezett egyén jellemében nemű kétséget helyeztetni, ajánlata csak azon szempontból fogadtatott el, mivel a bizottmány jobb szereti őt a biztos szellemű Szegeden, mint akár Budán, akár Péterváradon tudni, s Szegeden lévén kapacitását felhasználni nem látja célszerűtlennek”. Arra kérte Beöthyt, hogy Blagoević útján egy megbízható segédtsiztet rendeltesen Hentzi mellé, s utasítsa Egressy Gábor szegedi kormánybiztost, „hogy Hentzi irányában – nem sértő, de biztos vigyázatú felügyelettel legyen”.⁷⁹ Beöthy a rendeletet december 5-én kapta meg, s utasította Haczell Márton kormánybiztost, keresse fel Blagoevićet a tiszt kirendel-

⁷⁰ Nyáry Pál – Mészáros Pest, 1848. nov. 4. Eredeti tisztázat. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-11-ad 6. Nyáry Pál aláírásával. Fogalmazvány. MOL OHB 1848:2262.

⁷¹ HM – péterváradai főhadparancsnokság, Budapest, 1848. nov. 7. No. 9373/3273. Fogalmazvány. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-11-6.

⁷² Közli: KLÖM XIII. 453.

⁷³ Mészáros – Kossuth, péterváradai főhadparancsnokság, Budapest, 1848. nov. 15. No. 9589-9593/3489-3493. Fogalmazvány. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-11-6.

⁷⁴ Mészáros nov. 19-én kelt, 9731. számú átiratát, illetve Kossuth válaszában fogalmazványát lásd: MNL OL OHB 1848:3396. Kossuth válaszában tisztázat áld. Uo. HM Ált. 1848:9798.

⁷⁵ Hentzi – verbászi hadtest parancsnoksága, Pétervárad, 1848. nov. 20. MNL OL OHB 1848:3701.

⁷⁶ Mészáros – Kossuth, Budapest, 1848. nov. 25. MNL OL OHB 1848:3701.

⁷⁷ Közli: KLÖM XIII. 549.

⁷⁸ MNL OL HM Ált. 1848: 9893.

⁷⁹ Közli: KLÖM XIII. 607.

sével kapcsolatban, s győződjön meg arról, hogy Hentzi „Szegedre és nem másfele veszi útját”.⁸⁰

December 1-jén Kossuth Szegedre küldte Nemegeyi Bódog századost, hogy a Mihalik mérnök által Szeged erősítésére kidolgozott terv végrehajtását kezdje meg. Ugyanakkor értesítette a hadügyminisztériumot, miszerint nem ellenzi, hogy Hentzi Szegedre utazzon, s „ott az erősítésnek tervezete iránt javaslatot tévén, a mennyiben ez a Hadügyminisztérium által jóváhagyott tervezettel némely pontokban egybevágná, azonnali végrehajtását is vezesse, amennyiben pedig eltérne, a Hadügyminisztériumhoz jóváhagyás végett felterjesse”. Ugyanakkor leszögezte, Hentzi csak akkor kaphat bármilyen megbízatást, ha „az ország iránti hűségről, s kormány iránti engedelmességről reversalist” ad; Szegedről pedig a kormány engedélye nélkül el nem távozhat.⁸¹ December 10-én Mészáros ilyen értelemben utasította a péterváradai főhadparancsnokságot azzal, hogy ha Hentzi nem vállalná ezeket a feltételeket, a korábbi rendeletek értelme szerint Budapestre kell jönnie.⁸²

Eközben Hentzi december 10-én (!) közölte a főhadparancsnoksággal, hogy nem szándékozik eleget tenni az OHB november 14-i, öt Budapestre rendelő parancsának, mert annak tartalma ellentétben áll az ő október 22-i és 24-i elbocsátási kérelmeivel, hiszen nem szándékozik a magyar hadseregben szolgálatot teljesíteni, kéri teljes elbocsátását. Az OHB október 10-i rendelete értelmében neki erre joga és lehetősége van, amint ezt Beöthy október 20-án személyesen is megerősítette, s amint ez az Eszéken szolgáló tisztek egy részével meg is történt. Ismét hivatkozott arra, hogy csak véletlenül született Magyarországon, nem magyar nemzetiségű, s nem köteles a magyar hadseregben szolgálni. Kérte a főhadparancsnokságot, járjon közbe annak érdekében, hogy a Határőrvidék felé elhagyhassa Péterváradot. Levele végén kifejtette: bízik a „magas nemzeti hatalom” lojalitásában, a nemzetgyűlés nagylelkű érzelmében s az október 10-i rendelet hű betartásában, valamint abban, hogy a régről ismert magyar nemzeti jellemről elképzelhetetlen az egyszer adott szó visszavonása.⁸³

December 11-én Kossuth ismét utasította Beöthyt, hogy Hentzit, „kiről most szintűgy csak azt méltóztatik írni, hogy Péterváradon léte veszélyes – tehát akárhová, de el kell vitetnie – méltóztatásék minden legkisebb halasztás nélkül Szegedre expediáltatni”.⁸⁴ Másnap azonban megérkezett Haczell Márton kormánybiztos Pétervárad veszélyeztetettségéről és Hentzi bujtogató tevékenységéről írott december 5-i jelentése, mire Kossuth utasította Haczellt, hogy Hentzit azonnal küldjék Pestre.⁸⁵ Ugyanakkor utasította Mészárost is, hogy Hentzi „a legvilágosabb árulást folyton folytatván azonnal őrizet alatt ide kísértessék. Egy pillanatig tartó ott létele is veszélybe döntheti Péterváradot.”⁸⁶

⁸⁰ Beöthy – Haczell, Verbász, 1848. dec. 5. MNL OL Kkb. Haczell-ir.

⁸¹ Mindkettőt közli KLÖM XIII. 618–619.

⁸² HM – péterváradai főhadparancsnokság, Budapest, 1848. dec. 10. No. 11167/2267. (Az iktatószám nehezen olvasható) Fogalmazvány. KA AFA Karton 1910. SGK. 1848-12-4.

⁸³ Hentzi – péterváradai főhadparancsnokság, Pétervárad, 1848. dec. 10. MNL OL OHB 1848:2816.

⁸⁴ Közli: Hermann Róbert: *„Ez volt az év! Csudáknak éve!” Az 1848–1849 évi forradalom és szabadságharc dokumentumai Dobák Géza gyűjteményéből.* Budapest, 1994. 44–45.

⁸⁵ Haczell jelentését lásd: MNL OL OHB 1848:5063. Kossuth dec. 12-én kelt válaszát közli: KLÖM XIII. 716–717. Haczell dec. 7-én kelt újabb jelentésében ismét Hentzi tevékenységével magyarázta az idegen származású tisztek egy részének Péterváradról történt szökését. MNL OL OHB 1848:5365.

⁸⁶ Közli: *Kossuth Lajos összes munkái.* XV. köt. *Kossuth Lajos kormányzóelnöki iratai.* S. a. r. Barta István. Budapest, 1955. 878–880.

Időközben azonban – Kossuth november 30-i és december 1-jei rendelete következtében – Haczell Márton kormánybiztos december 10-én átírt Zahn altábornagynak, a főhadparancsnokság helyettes vezetőjének Hentzi ügyében. Zahn december 13-án közölte Haczell-lel, hogy miután Hentzi kijelentette, nem hajlandó Szegedre menni (azaz nem volt hajlandó hűségnyilatkozatot adni), Wenzler 39. gyalogezredbeli hadnagy felügyelete alatt aznap Budapestre küldte őt.⁸⁷ A tábornok végül december 18-án érkezett meg Budapestre.⁸⁸

A hadügyminisztérium még december 14-én közölte az OHB-val, hogy Hentzi vonakodik eleget tenni a rendeletnek, „főleg azon okból, mivel a kormány azoknak, kik a magyar ügy mellett szolgálni nem akarnak, elbocsátásukat kimondá”. Kossuth erre közölte, hogy „az olyan várparancsnokok, kik az ellenséggel cimborálnak, elébb hadi törvényszék elébe állíttatnak”. Időközben azonban Hentzi megérkezett a fővárosba, ezért a levél hátuljára Tóth Bódog fogalmazó rávezette: „Miután Hentzi tábornok Pestre már feljött, az elintézés felesleges.”⁸⁹

December 22-én Kossuth arra utasította Haczell kormánybiztost, hogy szedje össze a Hentzi árulására vonatkozó adatokat, „hallgattasson tanúkat, vegyen Blagoevics és Zahn tábornoktól reá vonatkozó nyilatkozatokat, s mind azokat küldje ide kurír által, miszerint a Hentzi ellen megindítandó hadügyi eljárás azonnal megkezdethessék”.⁹⁰

Hentzi szerint Budapestre érkezését követően azonnal Kossuth elé vezették, aki fölényes hangon adta tudtára, hogy haditörvényszék elé állítják, s mint hazaáruló nem kerüli el megérdemelt jutalmát; mire ő kijelentette volna, hogy nem ismeri el a haditörvényszék illetékességét, s egyetlen kérdésére sem válaszol. Erre azonnal Budára vitték, ahol a Fortuna-fogházban őrizet alá helyezték.⁹¹ Kossuthal történt találkozásáról maga Kossuth is megírta a saját verzióját négy és fél évtizeddel az események után. Eszerint Hentzi „...nyílt ajtók mellett, sokaknak szemeláltára, osztrák tábornoki egyenruhája teljes díszében térdre borult lábaim előtt, esdekelve, hogy vegyem oltalmam alá családját, s hűségesnek vallva magát a magyar haza iránt kért, nyújtsak neki alkalmat hasznos szolgálatot tenni a hazának; siettem őt felemelni az arcomat piritó helyzetből, a kért oltalmat megadtam, a kívánt alkalmat kiszolgáltattam”, amit Hentzi azzal viszonzott, hogy később Buda várát védte a magyar sereg ellen, Pestet pedig agyonbombáztatta.⁹² Alighanem ez is azon esetek közé tartozik, amikor a találkozó tényén kívül egyik fél verzióját sem fogadhatjuk el hitelesnek!

Buda védelmében⁹³

Hentzi Budapest kiürítésekor a fővárosban maradt, s szolgálattételre jelentkezett a bevonuló cs. kir. csapatoknál. 1849. január 8-án igazoló iratot nyújtott be Windisch-Grätz tábor-

⁸⁷ Zahn – Haczell, Pétervárad, 1848. dec. 13. No. 1135/p. MNL OL Kkb. Haczell-ir.

⁸⁸ MNL OL H 95. Országos Rendőri és Postaosztály iratai. 1848:47. Urbán Aladár szíves közlése. Hentzi 1849. jan. 8-i jelentése szerint dec. 17-én érkezett Pestre. Supka: 1848–1849, 402.

⁸⁹ Közli: KLÖM XIII. 774.

⁹⁰ Közli: KLÖM XIII. 857.

⁹¹ Supka: 1848–1849, 402.

⁹² Kossuth – Kovács Etelka, Turin, 1893. szeptember 25. Közli *Kossuth Lajos iratai* X. köt. S. a. r. Kossuth Ferenc, Budapest, 1904. 417.

⁹³ Buda ostromára lásd: Újhegyi Béla: *Budavár keletkezése és hadtörténelmi múltja. Adalékul a hazai történelemhez*. Temesvár, 1892. 137–230. Igen jó, osztrák szemszögű összefoglalást ad még Blasek, Heinrich – Rieger, Franz: *Beiträge zur Geschichte der k. u. k. Genie-Waffe*. Wien, 1898. I. Theil. – II. Abschnitt. 380–400. Több szemtanú emlékiratát, valamint az ostromra vonatkozó ok-

nagyo, ⁹⁴ aki hihetőnek tartotta a védőiratot, mert – ellentétben a fővárosban található többi cs. kir. tábornokkal, akik ellen hadbíróági vizsgálat indult – fontos feladatot kapott. A herceg a budai vár parancsnokává nevezte ki, s megbízta annak megerősítésével. A tábornok feladatának igyekezett eleget tenni, Buda ugyanis egyáltalán nem volt komoly erődítménynek mondható. A környező magaslatokról be lehetett lőni a várba, előtte nem voltak előművek, amelyek a várfalak megközelítését és megrohanását megnehezítették volna. A várban nem volt kút, s a várórség vízellátását egy a Vízivárosban, a Lánchíd budai hídfőjénél lévő szivattyútelep biztosította. Hentzi az omladozó bástyákat és falakat kijavíttatta, a vízmű védelmére egy cölöpvédművet építtetett, melyet összekötött a Lánchíd budai hídfőjével. 1849 januárja és áprilisa között mindent megtett annak érdekében, hogy akár egy fővárosi megmozdulásnak, akár a pesti oldalról esetleg előretörő magyar haderő dunai átkelésének elejét vegye. ⁹⁵ Amikor a cs. kir. főcsereg 1849. április 22-én kiűritette a fővárost, Hentzi vezetésével jelentős védőrséget hagyott hátra Buda várában. Létszáma valamivel kevesebb, mint 5000 főt számlált, zömét az egy-egy olasz, illetve ukrán–lengyel sorenredi és két horvát határőrezredű zászlóaljából álló gyalogság alkotta. Hentzi a falakon és a védművekben 85 (más forrás szerint 92) löveget helyezett el.

Komárom felszabadítása után az április 29-én tartott magyar haditanács úgy döntött, hogy nem üldözi az ellenséges főcsereget, hanem egy nagyszabású demonstrációval megpróbálja visszaszerezni Budát. Ennek elhatározásakor a magyar haditanács a beérkező hírek alapján azzal a lehetőséggel számolt, hogy a demoralizáltnak vélt várórség – a magyar hadsereg óriási túlerejét meglátván – esetleg harc nélkül feladja a várat. Ezzel magyarázható, hogy Görgei Artúr vezérőrnagy, a magyar honvédsereg főparancsnoka nem hozott ostromgyúkat Buda alá.

A magyar főcsereg május 4-én zárta körül a várat. Ezen a napon Görgei egy hadifogoly tisztt, Adalbert Stefan vértess főhadnagy útján megadásra szólította fel Hentzit, s becsületes hadifogságot kínált cserébe. Levelében csípős megjegyzéseket tett „az úgynevezett budai várra”, amelynek védelme igazi donquijote-i feladat. Egyben közölte, hogy Pest felől nem fogja ostromolni a várat, s hozzátette: ha Hentzi ennek ellenére lövetné Pestet vagy szétrombolná a Lánchidat, a vár bevétele után az őrség nem számíthat kegyelemre. A várparancsnok hasonlóan csípős stílusban közölte, hogy Buda 1849 januárjában, Görgei gyors elvonulása idején még tényleg nem volt erősség, de azóta azzá alakították át, „melynek szerencséje lesz Önnek a leghatározottabban ellenállni”. Felszólította Görgeit, hogy hagyjon fel a vár lövetésével, mert kénytelen lesz Pestet hatalmas ágyútűzzel támadni. ⁹⁶

Görgei ugyanezen a napon elrendelte, hogy a Kmety György ezredes vezette hadosztály foglalja el a vízvédőművet, ugyanis abban reménykedett, hogy a szivattyútelep szétrombolá-

---

mányok tekintélyes részét közli Katona Tamás (szerk.): *Budavár bevétele emlékezete 1849*. S. a. r. Hermann Róbert, Pelyach István és Tirts Tamás. Ford. Kurucz György és Pingiczter Klára. Pro Memoria. Budapest, 1989. A MTA pályázatára készült, de csak megírása után hetven évvel látott napvilágot Aggházy Kamill: *Budavár bevétele 1849-ben*. 1-2. köt. Budapest Főváros Levéltára. Budapest Történetének Forrásai. Sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta Hermann Róbert, Czaga Viktóra, Kreutzer Andrea, Szoleczky Emese, Tóth Orsolya. Budapest, 2001. Az újabb összefoglaló munkák közül lásd még: Sugár István: *A budai vár és ostromai*. Budapest, 1979. 289–310.; Spira György: *A pestiek Petőfi és Haynau között*. Budapest, 1998. 491–551. Külön nem jegyzetelt adataink ezekből a munkákból származnak.

⁹⁴ Supka: *1848–1849*, 400–403.

⁹⁵ Lásd erre: Spira: *A pestiek*, passim. Egy intézkedését magyar fordításban közli Supka: *1848–1849*, 403–404.

⁹⁶ A levélváltást közli többek között Katona: *Budavár*, 61–64.

sával a várőrséget rövid időn belül megadásra kényszerítheti, a támadás azonban a vár-
ágyúk tüzeben összeomlott. Ezzel nyilvánvalóvá vált, hogy a vár gyors bevételére nincs re-
mény, Görgei tehát írt Guyon Richárd tábornoknak, a komáromi vár parancsnokának, hogy
küldjön ostromágyúkat Buda alá. Guyon május 6-án útnak is indított négy huszonnégy fon-
tos és egy tizenhét fontos ostromlöveget, s ezek május 8-án meg is érkeztek. A magyar
fővezér közben elrendelte a Naphegyen a réstörő, illetve emellett egy leszerelő üteg állásá-
nak kiépítését. (A leszerelő üteg feladata a réstörő üteg fedezése volt a várlovégekkel szem-
ben.) Az ütegállások május 14-ére lettek nagyjából készen, s 15-éről 16-ára virradó éjjel
vontatták ide be a lövegeket.

Hentzi eleinte nem foglalkozott a réstörő üteg építésével, annál inkább igyekezett bevál-
tani Pest lövetésére vonatkozó fogalmát. Május 4-étől kezdve szinte minden nap lövette
Pestet. Különösen május 9-én és 13-án zúdított élénk tüzet Pestre, s ennek során megsemmi-
sült az Al-Dunator gyönyörű klasszicista épületegyüttese. A lövetést később a cs. kir. történet-
írók azzal indokolták, hogy a védők tartottak a vár vízellátását biztosító Duna-parti vízvédmű
Pest felől történő lövetésétől, ám a testvérváros bombázása már akkor megkezdődött, amikor
a magyar tüzérség még nem tett ilyen irányú kísérletet. Görgeit és a magyar tisztikart joggal
háborította fel a terrortámadás, ezért a május 18-ai éjjeli roham előtt arra utasította csapatait,
hogy ne ejtsenek foglyokat, Hentzi kézre kerítésére pedig díjat tűzött ki.⁹⁷

A május 5–16. közötti előkészítő szakaszban az ostromsereg sem maradt tétlen. Május
5-én az alkonyati órákban Kmety csapatai ismét megközelítették a vízvédművet, mire
Hentzi elkezdte bombáztatni a Vízivárost, erre a magyarok visszavonultak. Május 11-én
Hentzi elrendelte, hogy hajtsanak végre kitörést a vízivárosi kórházakban lévő osztrák se-
besültek és betegek kimentése érdekében. Az első kísérletet a magyarok visszaverték, ám
amikor a cs. kir. csapatok reggel 7 órakor nagyobb erővel megismételték azt, már sikerrel
jártak. Oka volt ennek az is, hogy az őrálló magyar századok meglehetősen hanyagul látták
el a szolgálatot. Május 16-án végre megkezdték munkájukat az ostromlövegek, s másnapra
rést lőttek a Fehérvári-rondellától délre lévő falszakaszon. Az estig tartó ágyútűz során egy
lövedék meggyújtotta a várpalota tetőzetét, mire Hentzi másnap bosszúból ismét Pestet lö-
vette. Görgeit ez annyira felháborította, hogy elrendelte: május 17-éről 18-ára virradó éjjel
a csapatok indítsanak erőltetett felderítést a vár ellen, amely kellő siker esetén tényleges
támadásba mehet át, ez azonban kudarcba fulladt.

Hentzi ekkor már érezte, hogy az ostrom komolyra fordult. Május 18-án megpróbál-
ta eltorlaszoltatni a rést, de az éjszakai felhőszakadás elvitte az egész torlaszt. A réstörő
üteg ellen egy leszerelő üteget állíttatott fel a Fehérvári-rondellán, s május 19-én sikerült is
két magyar löveget ideiglenesen elnémítania, de a rés egyre tágult. Ezen az éjjelen ismét kí-
sérletet tett a rés eltorlaszoltatására, de az erős magyar puska- és ágyútűzben a cs. kir. utá-
szok nem tudtak komoly munkát végezni.

A döntő roham május 21-én hajnali három óra tájban indult meg, s kezdetben csak ne-
hezen nyert teret, mert a résnél a védők nemcsak szemből, de oldalról is lőtték az ostrom-
lőkat. Az I. hadtest Nagysándor József vezérőrnagy által személyesen vezetett rohamoszlo-

---

⁹⁷ Közli: *Aradi Ereklýmúzeum. Okmánytár. Válogatott iratok és dokumentumok. Okmánytár az Aradi Ereklýmúzeum anyagából (1836–1892). A reformkor, a forradalom, a szabadságharc, a meg-
torlás, az emigráció és a kiegyezés korának dokumentumai. Szerkesztette Hermann Róbert. Sajtó
alá rendezte és a jegyzeteket készítette Hermann Róbert, Pelyach István, Szoleczky Emese és Tóth
Orsolya. A magyar fordításokat készítette Hermann Róbert és Pelyach István. A bevezető tanul-
mányt írta Hermann Róbert. A bevezető tanulmányt németre fordította Pingiczter Klára. H. és é. n.
[Szege, 2012.] 241–242.*

pa a déli rondella mellett lőtt rés ellen indított támadást, de csak többszöri próbálkozás után sikerült azt elfoglalni. Egy másik hadoszlop Máriássy János ezredesnek, az I. hadtest hadosztályparancsnokának vezetésével a réstől jobbra indult rohamra, s Máriássynak végül sikerült a várkerteken át a rést védők oldalába kerülni, s ezzel az ott rohamozók bejutását is elősegíteni.

Hentzi, aki korábban a vízvédmű védelmét irányította, az I. hadtest betörése miatt előállt válságos helyzetben a Szent György téren maga állt csapatai élére, s a 12. (Vilmos) gyalogezred századainak rohamot vezényelve megpróbálta visszaűzni a honvédeket. Gyilkos sortűz fogadta őket, mely leterítette Gorini mérnökkari századost, s a cs. kir. csapatok hátrálni voltak kénytelenek. Hentzi azonban nem adta fel, újabb rohamot vezényelt. „Csak előre! – kiáltotta. – Rohamra, fiúk! Ki kell vernetek őket!”⁹⁸ Az újabb kísérlet alkalmával Hentzi altestébe (más forrás szerint a gyomrába) golyó fúródott. A tábornok bal kezét sebére szorította, s hangtalanul hanyatlott le Kristin főhadnagy karjaiba, aki néhány ember támogatásával kivonszolta őt a harcból, és segédtisztjének, Josipovich hadnagynak a gondjaira bízta. A várparancsnok eleste után reggel 7 órára a vár a honvédek kezébe került, utoljára a várpalotában védekező cs. kir. csapatok adták meg magukat.

Hentzi elestéről rengeteg mendemonda terjengett, s többen is maguknak tulajdonították azt a dicsőséget, hogy Hentzi az ő lövésüktől találva esett volna el. Volt olyan, aki szerint menekülés közben érte a golyó. A legvalószínűbbnek tartható verzió szerint a zalai 47. honvédszászlóalj katonái lőtték le: a szemtanúi beszámolók Hertelendy Kálmán és Csillagh László századosokat, valamint Püspöky Grácián zászlótartót nevezik meg.⁹⁹ Ugyanakkor a közvetlenül az ostrom után keletkezett beszámolók nem említenek nevet.

A várparancsnokot sebesülése után az Iskola téren lévő kórházépületbe vitték, s a Moritz Bartl főorvos irodájában lévő ágyra fektették. Bartl szerint „a puskalövés áthatolt a testen, bemeneti nyílása a gyomortájékon volt, a mellsont aljától jobbra, kimeneti nyílása pedig a mellkas hátsó részén, jobbra”. (A magyar források szerint a bemeneti nyílás hátul, a kimeneti elől volt.) Bartl a kötözéssel foglalatосkodott, amikor egy honvédtiszt, Rónay János, a 28. honvédszászlóalj főhadnagya rontott be a szobába, s Hentzit fogolynak nyilvánította. Rónay kérdésére Bartl közölte, hogy a kötözés után Hentzi szállítható állapotban lesz. Miután a főorvos befejezte a seb ellátását, a tábornokot hordágyra fektették, s könnyű gyapjútakaróval betakarták. Rónay igyekezett barátságosan bánni Hentzivel, mire az jobbát nyújtotta neki, a főhadnagy azonban kijelentette: „Bármennyire becslöm tábornok urat mint katonát, de olyan ellenséggel, ki Pestet minden igaz ok nélkül lövette – kezét nem fogok.” Hentzi ezen megütközött, s megkérdezte Rónayt, milyen rangban szolgál. „Főhadnagy” – felelte Rónay. „Akkor az úrnak tudnia kell, hogy az én ágyúim a Városligetig hordanak, s ha akarom, Pestet halomra lövetem, és én csak demonstráltam. Nekem parancsolva volt.” Rónay nyolc horvát hadifogollyal felemeltette a hordágyat, s szakasza kíséretében a főőrtanyára vitette, egyben utasította Bartlot s a tábornok magánszolgáját, hogy tartson velük. Mivel az élénk napfény bántotta Hentzit, Rónay zsebkendőjével letakarta az arcát, a

⁹⁸ Vogel. Gustav (?): *Budavár védelme 1849. május 4-től 21-ig von Hentzi cs. kir. vezérőrnagy által*. Ford. Pingiczer Klára. In: Katona: Budavár, 254.

⁹⁹ Novák Mihály: *Zalavármegye az 1848-49. évi szabadságharcban*. 2. bővített kiadás. Zalaegerszeg, 1906. 243–245. Megjegyzendő, hogy Csillagh 1849. dec. 28-án arról adott bizonyítványt Hertelendynek, hogy nem az lőtte le Hentzit. Haász Gabriella – Kunics Zsuzsa – Megyeri Anna: *1848–1849 relikviái Zala megye múzeumaiban*. In: *A szabadságharc emlékei Zalaiban 1848–1849*. Szerk. Béres Katalin. Zala Megyei Múzeumok Igazgatósága. 2., javított, bővített kiadás. Zalaegerszeg, 1999. 202.

Dísz téren azonban többen felismerték a sebesültet, s Rónaynak minden erőfeszítésére szüksége volt, hogy „személyét és kíséretét a legnagyobb bántalmaktól” megóvja. A főőrtányán Asbóth Lajos ezredesnek tett jelentést, mire az utasította, hogy vitesse a sebesültet a főhadparancsnokság épületébe. Itt az első emelet egyik belső szobájában helyezték el, amelynek ablakai Pestre néztek. Bartl a tisztiszolgáival megvettette az ágyat, majd ismét megvizsgálta a sebesültet, s kijelentette, hogy a seb halálos. Rónay őrt állított a külső szobaajtó elé, amire szükség is volt, mert rengetegen akarták látni a tábornokot. „...amennyire megérttem, többen csodálattal adóztak a vitéz tábornoknak” – írta később Bartl a látogatókról.

Hentzit először Asbóth Lajos ezredes kereste fel, de járt nála Nagysándor József vezérőrnagy, Máriássy János alezredes, Hajnik Pál rendőrfőnök és Kőszegi András törzsorvos is. Ez utóbbi szintén megvizsgálta, s osztotta Bartl azon véleményét, hogy a tábornok menthetetlen. „Ha fiatalabb lenne, úgy talán kigyógyulhatna a sebéből, de így aligha” – mondták az orvosok Hajnik Pálnak. A rendőrfőnök kétszer is felkereste, s az est folyamán megkérdezte tőle, akar-e valamiképpen a családjáról rendelkezni. Hentzi azt válaszolta, „hogy két leányáról már gondoskodott, ő pedig egyebet nem kíván, mint meghalni – jelentette Hajnik Szemerének. – Ő, úgymond, szerepét kijátszta, s áldozatul esett, az eddigi bánásmóddal igen meg van elégedve, s csak arra kért, hogy humane bánjunk vele; lám, úgymond, én a hidat sem bántottam, pedig ezt tehettem volna.” Hajnik erre elmondta, hogy Hentzi ugyan nem, de Allnoch fel akarta robbantani a hidat. Hentzi erre egy szót sem szólt. Végül bevallotta, „hogy fél az akasztófától, s hogy csak ez ne történjék rajta, hanem hogy halhasson meg sebében”.¹⁰⁰

Hentzi aggodalma nem volt alaptalan. Görgői már május 4-i, megadásra felszólító levelében azzal fenyegette, hogy ha az ostrom folyamán lövetné Pestet, s fel akarná robbantani a Lánchidat, úgy Buda bevétele után az egész várórséget kardélre hányatja, s családjának jövőjéről sem állhat jót. A vár bevétele után pedig Bátori Sulcz Bódog ezredesnek Pest bombázására és a Lánchíd felrobbantási kísérletére utalva kijelentette: „...ha ma meg nem hal, ezen nyomorult hőst holnap felakasztatom.” Majd hozzátette: „Egy ily tábornok nem érdemli meg a hős nevet.”¹⁰¹ Görgői tisztikara kíséretében maga is felkereste Hentzit, s megkérdezte tőle, van-e valami utolsó kívánsága. A haldokló felemelte a fejét, „tekintetében fájdalom és megvetés tükröződött, s anélkül, hogy választ adott volna, visszahanyatlott, és ismét elfordította fejét.” Görgői maga is látta, hogy „a haldoklóval már egy felsőbb hatalom leszámolt”.¹⁰²

Rónay főhadnagy is többször felkereste Hentzit, s „résztvevő jóindulattal” érdeklődött nála, van-e valami kívánsága, de Hentzi a kérdésekre – valószínűleg a kézfogás visszautasítása miatt – nem válaszolt. Este 6 óra tájban az újabb kérdésre a következőt mondta: „Semmit, mint meghalni”. Rónay visszakérdezett: „De mint családos ember, mért kívánja a halált, mikor még sebéből kigyógyulhat?” Erre Hentzi teljes őszinteséggel azt válaszolta: „Mert tartok tőle, hogy Görgői felakasztat.” Este 9 órakor Bartl jelentette Rónaynak, hogy a tábornok olyan rosszul van, hogy aligha éri meg a reggelt. A főhadnagy bement hozzá, s megkérdezte tőle, nem kíván-e a családjára nézve rendelkezni. „Nem. Mikor a várat bezártam, minden dolgaimat elintéztem” – válaszolta Hentzi. Bartl szerint ő beszélt vele utoljára, s kérdésére, hogy nincs-e valami kívánsága, azt felelte, hogy minden dolgát elrendezte, és kötelessége teljesítésének tudatában nyugodtan néz a halál elébe.

¹⁰⁰ Hajnik – Szemere, Pest, 1849. máj. 21. Közli: Katona: *Budavár*, 516–519.

¹⁰¹ Egervári Ödön: *Bátori Schulcz Bódog emlékiratai az 1848/9-ki szabadságharczból*. Pest, 1870. 71.

¹⁰² Bayer József: *Budavár ostroma 1849-ben*. In: Katona: *Budavár*, 130.

Este 11-kor Bartl közölte Rónayval, hogy Hentzi igen rosszul van, „és minthogy igen valóságos érzelmű, lelkészt kívánna magához”. Rónay kiküldött négy honvédet, akik másfél óra múlva azzal tértek vissza, hogy nem találtak lelkészt, így Hentzi minden jóakarattal ellenére lelki vigasz nélkül maradt.¹⁰³ (A korabeli hírek szerint Hentzi utolsó szavai ezek voltak: A magyarok mégiscsak igazán derék/becsületos emberek. Ezt azonban a szemtanúi beszámolók nem erősítik meg.)

A sebesült május 22-én éjjel 1 órakor halt meg. „...az akasztófától félelem hihetőleg sietette halálát – jelentette Szemere Bertalan miniszterelnöknek Hajnik Pál. – A nagyközönség sajnálja, hogy életben nem maradt, inkább szeretne volna látni akasztását vagy agyonlövését.”¹⁰⁴ Rónay reggel 8 órakor jelentkezett a magyar főparancsnoknál, s kérte, hogy intézkedjék a holttest felől, őt pedig mentse fel az órallás alól. Görgei erre egy tisztet küldött ki, aki fél 10-kor átvette a holttestet Rónaytól. Hentzit és Allnochothot május 23-án reggel 10 órakor temették el. Mindegyikük holttestét egy-egy festetlen koporsóba tették, majd a koporsókat feltették egy parasztkocsira, s egy szakasz huszár kísérte ki őket a temetőbe, „nehogy a közönség részéről valami bántalomnak legyenek kitéve” – jelentette Szemerének Hajnik.¹⁰⁵

Hentzi koporsóját a főparancsnokság utasítására Neuhold István asztalos készítette el hitelbe. Miután nem fizették ki számára a munkát, június 30-án kérte a hadügyminisztériumtól a pénz utalványozását. Ekkorra azonban már alapvetően megváltozott a hadihelyzet: az orosz csapatok betörték az országba, a Haynau vezette cs. kir. főserég pedig Komáromig tört előre. A hadügyminisztériumban a Szegedre költözésre készülődtek, s a beadványt csak július végén Szegeden vették elő újra. Miután azonban Budát ekkorra ismét cs. kir. csapatok szállták meg, Neuhold kérését *ad acta* tették. Ám ha valamilyen rejtékúton mégis elküldték volna Neuholdnak a pénzt, azzal sem kezdetett volna sokat, hiszen a cs. kir. csapatok ekkorra az ország egész területén betiltották a Kossuth-bankókat, s büntetés terhe alatt előírták beszolgáltatásukat. A derék asztalos tehát elveszítette a koporsó árát; legalábbis nem tudunk arról, hogy a Hentzit később hősként tisztelő abszolutisztikus rendszer kárpótolta volna őt a veszteségért.¹⁰⁶

Noha Buda bevétele után az osztrák oldalon először felvetődött a gyanú, hogy Hentzi árulása okozta a vár elesését, hősi halála önmagában cáfolta ezt a feltételezést. I. Ferenc József 1850-ben poszthumusz a Katonai Mária Terézia rend lovagkeresztjét adományozta neki, s fiát bárói rangra emelte. Hentzi elestének helyén a császári kormányzat 1852-ben emlékművet emelt, amelyet csak 1899-ben helyeztek át a budai hadapródiszkola udvarára, ahol a vár védelmében elesettek földi maradványai is nyugszanak. 1918 októberében az emlékművet szétszedték. A tömegsír rejtő föld alatti termet 1999-ben hozatta helyre a Honvédelmi Minisztérium, hogy aztán a privatizáció következtében az ingatlanal együtt ez is magántulajdonba kerüljön.¹⁰⁷

¹⁰³ Hentzi halálára lásd Rónay, illetve Bartl visszaemlékezéseit, mindkettőt közli: Katona: *Budavár*, 149–157., 299–301.

¹⁰⁴ Hajnik – Szemere, Pest, 1849. máj. 22. Közli: Katona: *Budavár*, 528–529.

¹⁰⁵ Hajnik – Szemere, Pest, 1849. máj. 23. Közli: Katona: *Budavár*, 531–532.

¹⁰⁶ MNL OL HM Ált. 1849:31875.

¹⁰⁷ Czaga Viktória: *A Harcos Emlék – szoborsors Magyarországon. (A Hentzi-emlékmű története)*. In: Acta Musei Militaris in Hungaria. A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 6. Szerk. Hausner Gábor. Budapest, 2003. 79–112.; Borbély János: *Heinrich Hentzi Magyarországon („Sárkányölő Szent Györgytől” a „vaskísértetig”)*. Aetas, 21. évf. (2006) 4. sz. 88–114.

RÓBERT HERMANN

Heinrich Hentzi, the Leonidas of Buda Castle

Major general Heinrich Hentzi von Arthurm, who defended the castle of Buda during the siege of the *honvéd* army, was born in Debrecen on 24 October 1785 into a family of Swiss origin. He entered the imperial and royal army as a cadet in 1804, and was promoted to lieutenant in 1805. He participated in the campaigns against Napoleon in 1805, 1809 and 1813-1815, then he was promoted to major in 1828, lieutenant-colonel in 1834 and colonel in 1841. He was advanced to commandant of the imperial and royal pioneer corps in 1842, was granted title of nobility in 1844, then promoted to major general in 1847.

He was a hard soldier, not too popular, but an expert in his field. In 1848, he became the commander of the garrison in Pétervárad, but when he was suspected of planning to hand over the fortress to the Serbian rebels, he was arrested in the middle of December 1848, sent to Pest and kept in home detention. At the beginning of January 1849, he remained in town after the evacuation of the capital. After the imperial and royal armies entered the town in January 1849, he reported for military service before field-marshal Alfred zu Windisch-Grätz, the commander in chief of the imperial and royal army, and the prince promoted him to commander of the castle of Buda.

In 1848-1849, Buda could not be regarded as a state of the art fortress, but Hentzi did his best to make it defensible. The castle was connected to the Chain Bridge through a wooden fortress, which protected the water pump that provided water supply for the defenders in the castle. Between 4 and 21 August 1849, Hentzi could quite vigorously defend Buda against Görgei's armies, but his decision to bombard Pest was completely unjustifiable. On 21 May, he was fatally wounded during the decisive assault, and died on 21 May. Even though after the capture of Buda, first it was suspected that it was the commander's treason that led to the fall of the castle, his death was in itself a clear denial of this theory. Franz Joseph I posthumously awarded him with the cross of the Order of Maria Theresa, and made his son a baron.